

Konstprogram Ulleråker

KUR - KONST ULLERÅKER Tema: *Farvatten - droppa, forsa, stänk*

2017-11-27

Detaljplan 1A
Detaljplan 1B

Strukturplan Ulleråker, detaljplaner 2017

”Ulleråker kommer att bjuda på en oslagbar mix av stad och natur, med goda kommunikationer i en spännande blandning av modern arkitektur och historiska miljöer. Här kommer det att skapas förutsättningar för ett spännande och händelserikt stadsrum att passera och att vistas i. För mig är det önskvärt att konsten i Ulleråker tar tillvara områdets historiska värden, präglas av mångfald samt bidra till stadsdelens attraktivitet och hållbarhet.”

Erik Pelling, kommunalråd Uppsala kommun

”Ulleråkers historia rymmer viktiga och brännande frågor för konsten att förhålla sig till - inte minst kring hur vårt samhälle sett på psykisk ohälsa och funktionshinder. Då var Ulleråker en plats där människor isolerades från de omgivande samhället, men också en miljö för bot och behandling. När området nu omformas är det lätt att kunskapen om dess kulturarv vittrar bort. Då hoppas jag att konsten ska kunna hjälpa oss alla, och inte minst de som ska bo och verka i det nya Ulleråker som växer fram, att reflektera kring platsens historia i alla dess nyanser.”

Peter Gustavsson, ordförande kulturnämnden Uppsala kommun

”Stadsrummet ska vårdas och utvecklas med utgångspunkt i Ulleråkers berättelse och utifrån hållbar vattenmiljö och hållbara resval. Offentlig konst utifrån platsens historia och de människor som vistas där möjliggör att det förflutna sammanbinds med nutiden och framtiden. Därmed blir konsten ett viktigt verktyg för att stärka områdets identitet och bidrar med värden genom att skapa sammanhang och anknytning till platsen för de människor som bor, verkar eller besöker Ulleråker.”

Kristina Mårtensson, projektchef Ulleråkerprojektet Uppsala kommun

”Vi vet att miljöns utformning påverkar oss i djup och bred bemärkelse. Konsten i den gemensamma miljön ger oss möjlighet att reflektera över oss själva och omvärlden och relatera till det vi har gemensamt och som håller oss samman. Konsten i Ulleråker ska med fördel utgå från och skapa nyfikenhet kring platsens historia, den nya stadsdelen som växer fram och i vid bemärkelse inspirera de som bor och vistas där att utforska tiden vi lever i och de komplexa sammanhang vi befinner oss i.”

Ann Magnusson, konstkonsult och projektledare AM Public

”Det är bra om områdets historia kan speglas i konsten. I bästa fall kan konsten få människor att reflektera över sin omgivning. Det skulle vara intressant och värdefullt om konstnärerna kan försöka spegla patienterna och den historia de har haft. Det finns flera aspekter av historien. Ser man till psykiatrins historia så finns det många som har starka uppfattningar både i positiv och negativ bemärkelse. Det gäller att se till båda perspektiven.”

Urban Josefsson, museichef Medicinhistoriska museet

Innehållsförteckning

FÖRORD	4
KORT SAMMANFATTNING AV KONSTPROGRAMMET	6
<i>Konstprogrammets förutsättningar</i>	9
KONST I DET OFFENTLIGA RUMMET	10
<i>Konstens bärande betydelse i samhället</i>	11
<i>Konstens förmåga att placera människan i centrum</i>	12
<i>Vad kan konst vara idag?</i>	12
ULLERÅKER	14
<i>Stadsbyggnadsprojektet</i>	14
<i>Nya Ulleråker</i>	16
<i>Historik Ulleråker</i>	19
<i>Behovsprogram för konstnärlig gestaltning i Ulleråker</i>	21
KUR-KONST ULLERÅKER TEMA: FARVATTEN - DROPPA, FORSA, STÄNK	22
FÖRSTUDIER INFÖR KOMMANDE KONSTNÄRLIGA GESTALTNINGSUPPDRAG	26
<i>Förstudie 1 – Performance, workshop, måleri & dialogarbete i samarbete med Uppsala folkhögskola</i>	27
<i>Förstudie 2 – Ljudkonst & konstnärlig installation Vattentornet Ulleråker</i>	27
<i>Förstudie 3 - Film/dokumentation stadsutvecklingsprojektet Ulleråker</i>	28
<i>Förstudie 4 – Att kommentera och gestalta kärnfrågor inom stadsutvecklingsprojektet Ulleråker</i>	29
ÖVRIGA AKTIVITETER I ANSLUTNING TILL FÖRSTUDIERNÄ Två följeskribenter - stadsutvecklingsprojektet Ulleråker	30
<i>Värdskap i Ulleråker inom ramarna för konstprogrammet KUR</i>	30
FEM PLATSER SOM FÖRORDAS FÖR UPPDRAG KONST PÅ TEMA FARVATTEN	31
<i>Fem utvalda platser är i fokus i konstprogrammet och förordas för uppdrag. Valet av platser kan komma att omformuleras och utvecklas:</i>	31
<i>Vattentornet</i>	31
<i>Torgytor och torgbildningar</i>	32
<i>Någon del av tallstråket</i>	32
<i>Begravningsplatsen</i>	33
<i>Årummet</i>	34
KONSTNÄRLIGA GESTALTNINGSUPPDRAG PÅ TEMA FARVATTEN	35
<i>Uppdrag 1 – Sirener/sjöjungfrur</i>	36
<i>Uppdrag 2 – Atlantis</i>	36
<i>Uppdrag 3 – Ran</i>	36
<i>Uppdrag 4 – Nornorna</i>	36
<i>Uppdrag 5 – Bäckahästen</i>	36
MEDEL FÖR OFFENTLIG KONST	36
<i>Förslag till en gemensam konststatsning byggherrar</i>	36
<i>Konst på kvartersmark</i>	37

ARBETSPROCESS	38
<i>Arbetsprocess för offentlig gestaltning på allmän mark</i>	38
<i>Initiativ och skissuppdrag</i>	39
<i>Urvalsprocess</i>	39
<i>Gestaltningssuppdrag</i>	40
<i>Dialog med medborgare</i>	40
<i>Tillfällig offentlig konst</i>	41
<i>Förvaltning och underhållsansvar</i>	41
<i>Att kommunicera och aktivera konsten i Ulleråker</i>	41
TIDPLAN	42
Bilaga 1 – Historik gamla hospitalet - Intervju med Urban Josefsson, Museichef på Medicinhistoriska museet Uppsala	42
<i>Intervju Medicinhistoriska museet Uppsala</i>	42

FÖRORD

Ulleråker ligger strax söder om Uppsalas stadskärna och är ett av landets största stadsutvecklingsprojekt. Här planeras en tät och klimatsmart stadsdel med 7 000 nya bostäder och service. Programområdet kommer att byggas ut successivt under 10–15 år.

Ulleråker är en stadsdel för hela livet. En plats med både stadens liv och naturens lugn. Mellan två universitet möts människor för att skapa morgondagens idéer. Här är ett hållbart liv enkelt, cykeln och kollektivtrafiken är förstahandsvalet. Ulleråker är en modern stadsdel på historisk mark. - Uppsala kommuns vision.

Arbetet med konstprogrammet har påbörjats i ett tidigt stadium i stadsutvecklingsprojektet Ulleråker och det har därför varit en intressant utmaning att ta ett helhetsgrepp om konstgestaltningen. I relation till planprocessen (med utgångspunkt från den övergripande visionen) och i dialog med representanter från Uppsala kommun och andra involverade har en konstnärlig vision om Ulleråker - en bärande idé med ett tydligt konstnärligt programinnehåll - formulerats för hela stadsdelen. Projektet är omfattande både vad gäller tid och geografisk utbredning och ställer krav på en kontinuerlig återkoppling mellan byggprojektet och konstprojektens framväxt för att säkra en väl genomförd process.

Det sammanhållande namnet på konstprogrammet är KUR – Konst Ulleråker. Ett begrepp som relaterar till platsen, tar avstamp i historiken i området och tanken om att hela. Synonymer till KUR är exempelvis: läkemetod, terapi, uppvaktning, hyllning, uppmärksamhet, skjul, kiosk, hytt, regntak (i den sumeriska mytologin bär ordet även betydelsen; berg, främmande land, undervärlden och den första draken). På samma gång som begreppet KUR är öppet för tolkning har den valda tematiken förmågan att särskilja Ulleråker från andra pågående stadsutvecklingsprojekt i Sverige och bidra med unika värden till platsen.

Undertemat för konstprogrammet är *Farvatten - droppa, forsa, stänk*. Temat utgår från den grundläggande faktor att stadsdelen Ulleråker byggs på Uppsalas dricksvattentäkt vilket ger särskilda förutsättningar för hur byggnader, gårdar och infrastruktur i området får projekteras, byggas och förvaltas. Dessutom finner Fyrisån genom området med sin historia som transportled och rekreationsområde. Vatten berör oss alla både fysiskt, mentalt, sinnligt och inte minst ekologiskt och globalt. Civilisation kräver friskt vatten. Vatten som element och metafor har dessutom inspirerat konstnärer och andra genom hela mänsklighetens historia. Det är ett tema och ett ämne som kan ge infallsvinklar på flera nivåer under hela konstprogrammets framväxt, symboliskt, gestaltungsmissigt och pedagogiskt.

Min erfarenhet är att konsten och konstnärliga metoder är av stor vikt i utvecklingen av våra stadsmiljöer och i ett hållbart samhälle. Konsten berikar alla människors vardag och kan ge kreativa infallsvinklar på bland annat sociala, ekonomiska och ekologiska frågor. Konsten berör oss på ett personligt plan men kan också få oss att relatera till och reflektera över det samhälle vi lever i. En satsning på konsten i Ulleråker visar ur flera infallsvinklar, både ekonomiskt, politiskt och socialt, på kommunens ambitionsnivå med den nya stadsdelen och stärker Uppsalas position som en vital kulturkommun.

“Never before has what we call art been so important to western societies: more art museums are being built than ever before, art exhibitions attract a mass audience, the art world has not only expanded globally but also socially-up to the point where a London journalist calls art “the social lubricant of our great city”(1) – and probably no other profession has received such a dramatic boost in status as the artist, who perfectly embodies today’s prevailing idea of a creative, self-determined subjectivity. Even though from this empirical perspective it is evident *that* art has a substantial impact, it is much less clear *how* this impact actually functions.” (How to do things with art, Dorothea von Hantelmann, documents, by JRP/Ringier & Les Presses Du Réel, s. 8-9, 2010)

Ann Magnusson

Konstkonsult & Projektledare AM Public

Illustration: Arkitema

KORT SAMMANFATTNING AV KONSTPROGRAMMET

Det sammanhållande namnet på konstprogrammet är KUR – Konst Ulleråker med underrubriken *Farvatten - droppa, forsa, stänk*. Begreppet KUR relaterar till platsen, tar avstamp i historiken i området och pekar framåt. Underrubriken relaterar till dricksvattentäkten i området och Fyrisån. Målet med konstprogrammet är att ta ett helhetsperspektiv om stadsutvecklingsområdet Ulleråker ur ett konstnärligt gestaltningsperspektiv och att utvecklingen av det konstnärliga gestaltungsarbetet ska följa konstprogrammets övergripande vision och förhållningsätt.

Konstprogrammet tar med sitt val av tema och platser möjliga för konst fasta på stadsutvecklingsområdets högt ställda ambitioner och övergripande vision. Den offentliga konst som tillkommer i området ska utgå från och inspireras bland annat av platsens historia och omgivande natur, arkitekturen, mötesplatser, torg och intilliggande bebyggelse. Arbetet med konstprogrammet genomförs parallellt med att ett antal förstudier initieras. Förstudierna blir efter hand en utveckling av och komplettering till konstprogrammet. I nästa etapp kommer konstnärliga gestaltungsuppdrag att genomföras. Inom ramarna för konstprogrammet finns utrymme för att bjuda in konstnärer som arbetar med olika typer av samtida konstnärliga uttryck. Valet av konstnärer, process och genomförande följer Uppsala kommuns riktlinjer för offentlig konst. Arbetet med konstprogrammet har utvecklats efter möten samt intervjuer och samtal med representanter från Uppsala kommun under våren och hösten 2017.

Förstudier under 2017-2018

- Förstudie 1 – Förstudie- och dialogarbete i samarbete med Region Uppsala genom Uppsala folkhögskola. Projekt *Vattenlös* dialogarbete med målgruppen unga om konstnärliga metoder för undersökande av platsen Ulleråker och folkhögskolans genomgående platsförskjutning.
- Förstudie 2 – Vattentornet förstudie för ljus och installation, tvärvetenskapligt arbete Initierat samarbete med Uppsala universitet.
- Förstudie 3 – Film/dokumentation stadsutvecklingsprojektet Ulleråker
- Förstudie 4 – Att kommentera och gestalta kärnfrågor inom stadsutvecklingsprojektet

I anslutning till förstudierna påbörjas även samarbete med två följeskribenter som får skrivuppdrag inom ramarna för konstprogrammet: KUR – Konst Ulleråker.

Kulturnämnden planerar att inleda ett pilotprojekt 2018 för att tillgängliggöra ateljéer och skapa en mötesplats och ett kreativt kluster för yrkesgrupper inom sektorn för kulturella och kreativa näringar i det så kallade Hospitalet. Ateljéerna består av ett femtontal mindre arbetsrum samt ett större gemensamt projektrum och kök. Dessa arbetslokaler kan även utgöra en resurs för de projekt som ryms inom konstprogrammet.

Dessutom startar ett samarbete med en konstnärsgrupp kring: Ett värdskap i Ulleråker.

Arbetsnamn: Att hålla KUR.

De platser i Ulleråker som står i huvudfokus för kommande konstnärliga uppdrag är:

Vattentornet

Torgytor och torgbildningar

Någon del av tallstråket

Begravningsplatsen

Årummet

Utbyggnaden av Ulleråker pågår under en period på mellan 10-15 år. Utbyggnaden av etapp 1 som ligger närmast i tiden planeras att i pågå fram till 2025. Övriga etapper kommer framföras så att den sista kommunala marken kan säljas år 2030. Konstprogrammet är därför ett levande dokument och kommer att revideras och kompletteras efter hand.

Målet med konstprogrammet är att ta ett helhetsperspektiv om stadsutvecklingsområdet Ulleråker ur ett konstnärligt gestaltungs-perspektiv och att utvecklingen av det konstnärliga gestaltungsarbetet ska följa konstprogrammets övergripande vision och förhållningsätt. Konstprogrammet tar med sitt val av tema och platser möjliga för konst fasta på stadsutvecklingsområdets högt ställda ambitioner och övergripande vision.

Konstprogrammet för Ulleråker lägger grunden för arbetet med konst och är framförallt ett planeringsstöd och styrdokument för beställaren och övriga involverade i konstsatsningen. Konstprogrammets förutsättningar påverkas av rådande riktlinjer, politiska visioner,

projektets vision vilka skapar både möjligheter och begränsningar. Det förhåller sig till det övergripande projektets organisatoriska, ekonomiska och juridiska förutsättningar, liksom till platsens historia och gällande planförutsättningar samt den offentliga konst som eventuellt redan finns i området. I dialog med beställare och eventuell samrådsgrupp har konstkonsulten utformat en bärande idé med ett starkt konstnärligt programinnehåll.

I konstprogrammet presenteras dessutom sammanhang, situation, avgränsningar, organisation för arbetet med konst. Här beskrivs var och hur man kan gå in med konstnärlig gestaltning i den offentliga miljön. Hur utförligt och detaljerat programmet är, beror bland annat på i vilket skede konsten kommit in i processen, den fysiska och sociala platsen och stadsutvecklingsområdets omfattning. Syftet är att förtydliga för konsten viktiga platser i Ulleråker och formulera en för de konstnärliga gestaltungsopdragen sammanhållande tematik. Konstprogrammet för Ulleråker förhåller sig till Uppsala kommuns planprogram och framväxten av kvalitetsprogrammet. Arbetet med konstprogrammet har utvecklats efter möten samt intervjuer och samtal med representanter från Uppsala kommun under våren och hösten 2017. Beställarens önskemål har varit att konstprogrammet ska analysera och beskriva konstens roll i Ulleråker i en sammansatt och framåtblickande bemärkelse. Konstprogrammet är sammanfattningsvis en utredning av konstens förutsättningar och möjligheter i området. I konstprogrammet formuleras en övergripande vision för den konstnärliga gestaltningen.

Uppsala kommuns förhoppning är att konstprogrammet och konststatsningen ska vara en samhällsnyttig investering på flera plan. Konsten kan skapa dynamik i stadsbilden, tillföra oväntade inslag i vardagen, utmana våra sinnen och bidra till ökad ömsesidighet mellan människor. Den kan bidra till att människor känner större omsorg om sin miljö och vill bo, leva och verka i stadsdelen. Konststatsningen kan stärka Ulleråker som plats och skapa möjligheter för nya nätverk och kreativa samverkansformer mellan kommunen, det lokala, nationella och internationella konstlivet, akademi och universitet, museum, vänorter och näringslivet.

Exempelbild konst: Interaktiv ljusgestaltning som påverkas av olika typer av väderlek och årstider. Solgång av Bigert och Bergström för Kvarteret Torken, Hammarby Sjöstad. Beställare Familjebostäder. Projektledning konst AM Public. Foto Michael Perlmutter.

Konstprogrammets förutsättningar

Konstprogrammet ska inte i detalj beskriva hur inbjudna konstnärer i projektet skall tolka det övergripande temat, vilka specifika material de skall arbeta i, eller i detalj definiera utförande och skala för verken. Konstnärerna ska dock på olika vis relatera till konstprogrammets tema och projektets och platsens visioner och förutsättningar. Konstnärerna ska dessutom hantera frågor kring hållbarhet och konstverkens livslängd ur olika infallsvinklar d.v.s. både gestaltningsmässigt, tekniskt och säkerhetsmässigt. Grundläggande frågeställningar för en väl genomförd konstprocess är bland annat:

- Omfattning och fördelning av konstbudget, genomförandeprocessen samt styrningen av hela arbetet med att ta fram konsten.
- Hur de konstnärliga gestaltningsprocesserna kommer in i det allmänna gestaltningsarbetet och hur står de i relation till konstprogrammets intentioner.
- Samverkan mellan byggprojektet och arbetet med konstprogrammet.
- Att konstnärerna involveras i gestaltningsprocesserna och i pågående samarbeten och aktiviteter.
- Ett dynamiskt och intressant urval av konstnärer som tillsammans kan skapa ett sammansatt konstprogram. Avgörande i arbetet med de konstnärliga gestaltningarna i Ulleråker är urvalet av medverkande konstnärer. Det är ett omfattande arbete att utse och tillfråga de konstnärer som har de förutsättningar som efterfrågas. De ska dessutom ha möjlighet att åta sig uppdragen vid rätt tidpunkt i processen. En viktig fråga blir hur engagemanget säkras för involverade konstnärer och andra aktörer under den långa byggtid när Ulleråker växer fram.
- Kommunikationen och konstsatserna integreras i övrigt kommunikationsarbete.

Exempelbild konst. Monumentalt videoverk, projektion av vattenfall. I am the river av Eva Koch för Nikolaj Copenhagen Contemporary Art Center. Foto: Rowan Conroy.

KONST I DET OFFENTLIGA RUMMET

Den offentliga konsten förutsätter tillgången till ett öppet demokratiskt offentligt rum. Begreppet offentligt rum är i juridisk definition en fysiskt avgränsad plats som människor har tillgång till och som ägs av det allmänna. När Uppsala kommun satsar på offentlig konst grundar det sig i politiska beslut som framhåller vikten av ett gemensamt offentligt rum som medborgarna har tillgång till.

I Sverige finns fortfarande relativt goda möjligheter att påverka utformningen av den gemensamma miljön, både genom konst, arkitektur och design. Det är ingen självklarhet om vi ser oss om i världen. Konsten har historiskt använts och används ofta för att framhäva rådande värderingar eller för att gestalta makt. Det är på många håll tydligt att konst och arkitektur uttrycker ideologiskt och politiskt influerade ställningstaganden och speglar synen på människan.

Konstnärer arbetar idag med helt nya tekniker, uttryck och material än för några årtionden sedan som till exempel digitala medier, ljus, video och ljud. Det är ett utforskande arbete som ställer krav på ökad kunskap kring hållbarhet och livslängd för konstverket. Det krävs skötselbeskrivningar, avtal och medel för att ta hand om och förvalta konsten. Idag är det vanligt med integrerade verk som kommer till genom samarbeten mellan konstnärer, arkitekter, landskapsarkitekter och andra. Det är dessutom allt vanligare med konstverk och

installationer av mer tillfällig karaktär. För att uppnå helhet och starka konstprojekt i Ulleråker krävs goda förutsättningar för samarbeten mellan olika aktörer och professionellt genomförda konstprocesser.

I det här konstprogrammet innebär begreppet konst som tillkommer med offentliga eller privata medel på allmän plats. Den nya stadsdelen Ulleråker kommer att bebos och genomströmmas av människor med olika behov av stimulans, gemenskap eller enskildhet och med olika erfarenheter, tillhörighet, kön, åldrar, inkomstnivåer och bakgrund. Det är viktigt att arbeta fram konst av olika slag som kan intressera och beröra många och helt olika grupper och individer. Det innebär inte att all konst kan passa eller uppskattas av alla.

Konstens bärande betydelse i samhället

”Kulturens betydelse ligger i att den är systemövergripande, det vill säga den genomsyrar hela det sociala och ekonomiska livet i städer och regioner. Kulturen är inte bara en specifik bransch och sektor för sig, utan påverkar i grunden andra branscher och andra system. Kulturen utgör substansen i den plattform som möjliggör förändring och en effektiv, innovationsbaserad kommunikation. Kulturen är både katalysator och motor för lokala utvecklingsprocesser. Den både sätter igång och driver samhällsutvecklingen”.¹

Stadens centrum utgör ofta en naturliga arena för möten, rekreation, handel och nöje för boende och besökande och bör utformas med omsorg. Här samspelar parker, torg och gator med stadens offentliga och kommersiella byggnader. Utöver den byggda miljön bidrar ett livligt gatuliv, utomhusaktiviteter, kaféer och restauranger, musik och konst till en aktiv, spännande och levande stadsbild. Arkitektur- och stadsplaneringskritikern, Jane Jacobs, har beskrivit staden som ett eget ekosystem där olika kvaliteter och värden samverkar. Hon pekar exempelvis på:

Funktionsvärden – stadens organisatoriska och materiella kännetecken som gör att livet fungerar på ett effektivt, hållbart och praktiskt sätt.

Gestaltningvärden – stadens byggda och naturliga miljö som skapar platsens själ och identitet och gör den spännande, vacker och personlig.

Kulturvärden – staden i antropologisk mening, det mänskliga livet i staden, dess känsla, möten, människor, livsstilar och händelser.²

Det är vanligt att städer har väl utvecklade planeringssystem för en stads funktionsvärden. För arbetet med städernas gestaltning och folkliv finns däremot inte samma utvecklade systematik. Enligt Jane Jacobs är det av stor vikt att också konst och kultursektorn involveras i ett tidigt skede av en stads planeringsprocesser. Hon understryker därmed att ovanstående värden bör förstås som en helhet. Att tala om en hållbar utveckling i ett samhälle innebär

¹ Pier Luigi Sacco i Mikael Löfgren, *Inga undantag, värdeskapande i små och medelstora samtidskonsthallar*. s. 13: 2015.

² Jane Jacobs, *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, 2005.

således att de ekologiska, sociala, ekonomiska och kulturella värdena samspelar och förstärker varandra.³

Konstens förmåga att placera människan i centrum

Konst och kultur har en bärande betydelse i samhällsbyggandet då den har förmågan att placera människan i centrum och påverkar betraktaren på olika sätt, bland annat emotionellt, rumsligt, fysiskt, sinnligt och intellektuellt. Konsten har kapacitet att tala till det personliga och allmänmänskliga i oss och skapa rum för förståelse och acceptans för andra människor. Den ger oss alternativ att förnimma och gestalta världen och uttrycker känslor som inte alltid kan formuleras i ord. Konsten är betydelsefull för vår självkänsla och identitetsbildning och därmed för människan som kulturvarelse.

Exempelbild konst. Yoko Onos installation, Wish tree garden, utanför Copenhagen Contemporary. Konstnären uppmanar alla att dela med sig av sina mest angelägna önskningar och fästa lappar i träden utanför konsthallen med detta meddelande. Lapparna samlas kontinuerligt in och i slutet på 2017 sänds de alla till konstnären. Foto: Ann Magnusson

Vad kan konst vara idag?

Konstnärer arbetar idag på många olika sätt: med s.k. traditionella uttryck som skulptur och måleri men också i många andra skilda medier såsom ljus, ljud, fotografi, installationer och video. Konsten kan bidra till att försköna en plats men också i vidare mening bidra till att skapa innehåll och sammanhang. Konsten kan vara platsspecifik, d.v.s. utgå från och på olika

³ Jane Jacobs, *Den amerikanska storstadens liv och förfall*, 2005.

sätt relatera till det sammanhang den placeras i. Den kan placeras solitärt eller integreras i arkitekturen och miljön på olika sätt, vara tillfällig och innehålla interaktiva element.

Byggnadsanknuten konst

Med byggnadsanknutna verk menas integrerade konstnärliga gestaltningar som samverkar med den arkitektoniska utformningen och är beroende av ett nära samarbete mellan konstnär och arkitekt.

Exempel på byggnadsanknuten konst kan vara:

- Större identitetsskapande insatser som till exempel uppstår i samarbeten mellan konstnär, arkitekt och landskapsarkitekt. Dessa insatser avser konstverk specifikt framtagna för en plats där det inte är helt självklart var konsten börjar och arkitekturen slutar (eller vice versa).
- Byggnadsintegrerade eller platsspecifika konstverk som kan bestå av både fristående konstverk och tillägg i arkitekturen och i landskapet.
- Processer där konstnären agerar konsult i en större arbetsgrupp. I dessa fall skapar inte konstnären ett färdigt (eget) verk. Det kan istället innebära konstnärlig medverkan vid utformning av platsbildningar, både integrerat i arkitekturen och/eller i landskapet, orienteringsskapande gestaltningar genom konstnärlig kompetens vid färgsättningsarbeten och materialval, utformning av tekniska detaljer och funktioner. Med olika ”installationer” som ljus, ljud, orientering, delar av eller formgivning av platsen, mönstersättning, mark, golv eller möbler osv.

Exempelbild konst. Screenshot tryckt glas och betong med inbyggd belysning. The color of water av Spencer Finch för Universitetssjukhuset i Linköping. Beställare Region Östergötland. Projektledning konst AM Public. Foto Johan Jäger.

Lös konst

Utöver platser som i olika former integreras med arkitekturen, dvs. byggnadsanknuten konst, kan konst som är flyttbar tillkomma, s.k. lös konst. Lös konst är också beroende av en tidig

samplanering med arkitekterna, om än utifrån andra förutsättningar. Det kan handla om ljudverk såväl som målningar och skulpturer.

Exempel på lös konst kan vara:

- Solitära konstverk, unika konstnärliga objekt, som relaterar till platsen men som inte är byggnadsintegrerade. Konstnärliga uttryck som film och video eller andra mer tekniska installationer som rörlig bild, ljus och/eller andra uttryck som är aktuella i samtidskonsten.
- Verk av mer tillfällig karaktär, som utspelar sig under en kort tid. Det kan exempelvis röra sig om social interaktion, pedagogiska projekt, iscensättande och utforskande av ett tillstånd eller genom att testa ett kreativt förhållningssätt på en specifik situation.

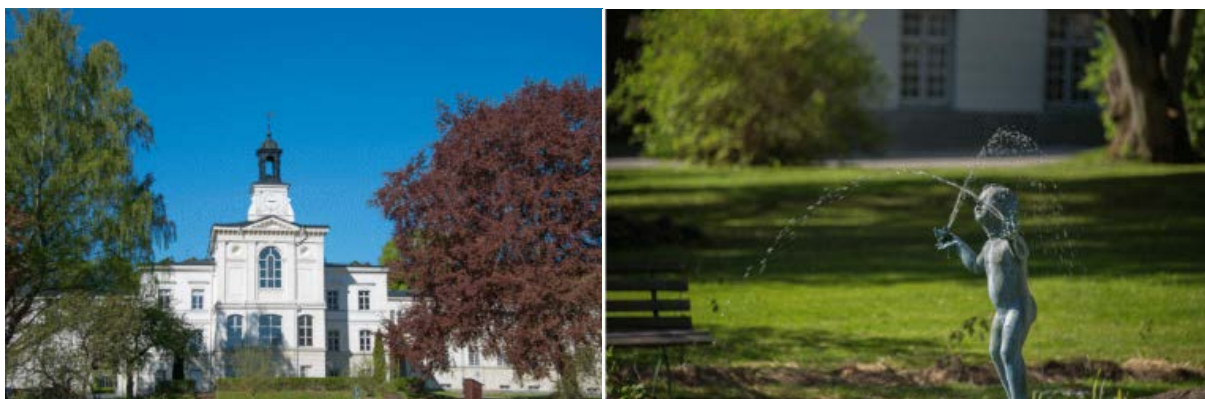
ULLERÅKER

Stadsbyggnadsprojektet

Ulleråker är en del av det större utbyggnadsområdet södra staden som planeras för en befolkning på upp till 60 000 invånare. Utvecklingen innebär utmaningar i form av att utveckla hållbara miljöer, både ur ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt perspektiv med ett tydligt medborgarinflytande. Stadsdelen Ulleråker kommer att omfattas av runt 7 000 bostäder samt verksamheter, förskolor samt tillhörande offentlig och kommersiell service för omkring 19 000 invånare. Ulleråker ska vara en levande och attraktiv stadsdel med ett rikt utbud av kultur- och fritidsaktiviteter. Där är biblioteksverksamhet, det fria kulturlivet, fritids- och föreningsverksamhet och kreativa näringar viktiga faktorer.

Ulleråker har för staden och regionen särskilda, till och med unika, förutsättningar som också ger stadsdelen dess identitet. Platsens historia har satt en tydlig prägel på området, likaså dess naturvärden. Åsen, som är ett karaktärsskapande landskapselement som reser sig över omgivningarna, är en del av Uppsalas dricksvattentäkt.

Ulleråker är beläget på nära avstånd från stadskärnan, mellan två universitet och med direkt närhet till stora natur- och rekreationsområden. Området är cirka 100 hektar stort och avgränsas av Kungsängsleden i norr, Fyrisån i öster, Ultunafältet i söder och Dag Hammarskjölds väg i väster. Läget är på många sätt unikt och innebär bästa möjliga förutsättningar för en stadsutveckling av hög kvalitet. Ulleråker förknippas ofta med den mentalvårdsverksamhet som bedrivits inom området sedan början på 1800-talet och fram till idag. Inom programområdet finns en mängd byggnader och anläggningar som har använts för vårdens verksamheter. Större delen av verksamheten har flyttat från området och flera byggnader är idag tomma eller hyrs ut för annan verksamhet, till exempel utbildning.

Hospitalet Ulleråker och skulpturen Astrid Taubes pojke. Foto Q Image

Flera av de mer sentida byggnader som har varit en del av tidigare landstingets verksamhet- och nuvarande Region Uppland, inom området kommer att rivas för att ge plats för den stadsutveckling som beskrivs i detta program. Äldre delar av Ulleråker har en karaktär av hus i en park med inslag av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer från olika epoker. Området är en del av Kronparken och de stora tallarna är särskilt utmärkande. Åsen, miljön kring Fyrisån och Hospitalet samt skogen i sig används till rekreation året om.

I området finns idag ett begränsat utbud av närservice, förskolor, en lågstadieskola och gymnasium. Det bor cirka 1800 personer i Ulleråker (2014). Marken inom Ulleråker ägs till största delen av Uppsala kommun, en annan stor markägare är Uppsalahem AB som äger mark i programområdets sydvästra del. Uppsala Kommun Skolfastigheter AB äger ett par skolfastigheter inom området. Mindre markägare är Uppsala akademiförvaltning, ett antal bostadsrättsföreningar och några fastigheter är privatägda.

Hospitalet och några av områdets högresta tallar. Arkivbild kommunen.

Nya Ulleråker

Ulleråker ska vara en livfull stadsdel med en närhet till service och verksamheter, gröna områden och ha goda samband med omgivande stadsdelar. Bebyggelsetätheten grundar sig på en avvägning mellan dess påverkan på stadsmiljön och att nå programmets mål för goda stads- och vattenkvaliteter. Den nya bebyggelsens utbredning och avtryck ska ta hänsyn till åsen som vattentäkt, tillvarata viktiga kultur- och naturvärden och möjliggöra attraktiva och levande stadsmiljöer med kvarter och platser som knyts samman i ett finmaskigt nät av gator och stråk.

Visionsbild: Kollektivstråket. Illustration: EGA Erik Giudice Architects

Bebyggelsens täthet balanseras med en god tillgång till gröna rekreationsområden, parker och torg. De flesta kvarter gränsar till en större offentlig plats. Många av platserna binds samman av ett nytt centralt beläget kollektivtrafikstråk som utgör en av flera länkar till omgivande stadsdelar. Stadsdelens centrum är det centrala torg som samlar mycket av den kommersiella och offentliga servicen kring sig. Här kan också ett av kollektivtrafikens hållplatslägen finnas, medan ytterligare ett kan lokaliseras vid Hospitalet längre norrut. En av de viktigaste principerna i Ulleråkers utveckling är att bidra till att skydda åsen som dricksvattentäkt för Uppsala. Det är också viktigt att kunna minska den klimatpåverkan som kommer av livsstil och transporter.

Visionsbild: Kollektivtrafikstråket med Vattentornsparken till höger. Illustration EGA Erik Giudice Architects.

Den genomsnittliga våningshöjden för den nya bebyggelsen är ca 7 våningar, men höjderna föreslås variera mellan 4–14 våningar över programområdet. Målet är att en tredjedel av tillkommande bostäder ska vara hyresrätter.

Kollektivtrafikstråket blir den länk som binder samman Ulleråker med Ultuna i söder och områdena kring Polacksbacken i norr, samt stadens centrala delar i dess förlängning. Inom Ulleråker knyts karaktärsfulla platser, parker och torg till stråket. Den nya bebyggelsen ska möta den gamla respektfullt och stärka de kulturhistoriska miljöerna i stadslandskapet. För att förtydliga den historiska läsbarheten ska siktlinjer tas tillvara.

Ulleråkers nya bebyggelse delas in i en nordlig och en sydlig del av det genomgående tallstråket som är drygt 200 meter brett. Bebyggelsen i tallstråket behöver anpassas i höjd och placering till tallarna för att säkerställa solbelysta trädkronor och en möjlighet till återväxt.

Visionsbild: Nya bron över Kungsängsleden med stomlinje för kollektivtrafiken söderut in i Ulleråker. Illustration EGA Erik Giudice Architects.

När Ulleråker utvecklas till en tät stadsdel identifieras och utvecklas de parker och platser inom stadsdelen som har höga natur- och kulturvärden och som därmed är viktiga för stadsdelens funktion, identitet och karaktär. Dessa platser tas tillvara och integreras som viktiga delar i en tät och grön stadsdel på historisk mark. Därtill skapas nya platser med en samtida prägel för att möta nya behov och nya önskemål. Ulleråkers utveckling följer kommunens riktlinjer för parker i Uppsala.

Redan idag präglas södra staden av en mångfald av människor från olika länder och kulturer. Mångfald ger variation och en bra grund för kreativitet, den gör staden attraktiv och socialt hållbar. Denna mångfald är en resurs som ska tas om hand. I den framtida Södra staden ska så många människor som möjligt, oavsett kön, ålder, etnicitet, hälsotillstånd, familjeförhållande eller klasstillhörighet trivas.

Universitets-, forskningsverksamheten och näringslivet i det sk ”kunskapsstråket” är av internationell klass. Det finns stor potential att fortsätta utveckla detta stråk. Med fokus på innovation i små, internationella konkurrenskraftiga företag och med kopplingar till utbildnings- och forskningsverksamheten i Uppsala och Södra staden ska näringslivet och ”kunskapsstråket” utvecklas på bästa tänkbara sätt.

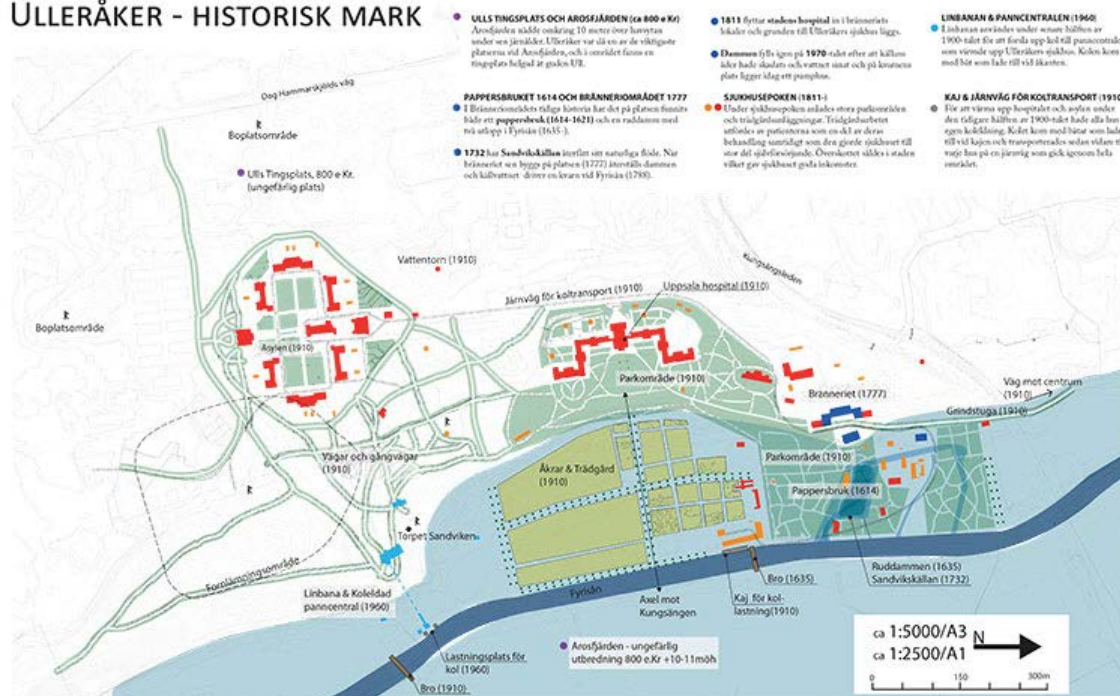

Exempelbild konst. Monumentalt videoverk i tak. Rosa Turquoise och 3 blå av Ulf Rollof för Kvarteret Riga, Värtahamnen. Beställare Vasakronan. Projektledning konst AM Public. Foto Gustav Kaiser.

Historik Ulleråker

Ulleråker har en rik historia som sträcker sig långt bak i tiden och som på många sätt fortfarande finns närvarande genom såväl bevarad bebyggelse som vägar, parker och landskap. Kronans makt i Uppsala har varit präglande för Ulleråkers utveckling. Den raka tillfartsvägen Dag Hammarskjölds väg anlades under 1600-talet på uppdrag av Drottning Kristina som ett resultat av den nya stadsplan som låg till grund för stadens fortsatta utveckling. De raka tillfartsvägarna utgör tillsammans med Fyrisån stadens bärande stråk och de vittnar om stadens betydelse under den tiden. I Sverige finns ingen liknande motsvarighet vilket gör dem unika. Kronparken, vars mer intakta delar idag återfinns utanför programområdet, har sitt ursprung från 1600- och 1700-talen då ett sammanhängande skogsområde anlades som kunglig jaktpark. På 1700-talet uppfördes ett Kronobränneri i nordöstra delen av Ulleråker med direkt närhet till ett för tillverkningen nödvändigt källflöde och nära Fyrisån som gav möjligheter till transporter. Kronobränneriet genererade under en tid betydande inkomster till staden och kronan.

ULLERÅKER - HISTORISK MARK

2012-10-02

 Landstinget i Uppsala län SWECO

I Ulleråker och i dess omgivning finns också det öppna jordbrukslandskapet vid Ultuna och Kungsängen som representerar kronans markinnehav under medeltid och dessutom den av staten ägda skogen längs Kron- och Ultunaåsen. Området utgör en del i upplevelsen av Uppsala stad med slott och kyrka när man närmar sig staden från söder och är betydelsefull för naturupplevelsen och friluftslivet.

Under tidigt 1800-tal flyttar delar av stadens sjukhusverksamhet ut till Ulleråker som ett resultat av en önskan att åtskilja de kroppsligt sjuka lasarettspatienterna från de psykiskt sjuka hospitalspatienterna. Att sjukhusverksamheten förlades utanför staden innebar möjligheter att bedriva hälsofrämjande verksamhet genom utevistelse och trädgårdsodling i enlighet med tidens vårdideal. Sjukhusverksamheten kom sedan att prägla utvecklingen av Ulleråkerområdet genom utbyggnad av verksamheten i olika etapper med byggnader och Nedanför åsen mot ån finns byggnader som tillhört Kronobränneriet i en parkmiljömark med inslag av ädellövträd i alléer och dungar.

Jul på asylen Ulleråker.

På 1990-talet inleddes en ny era för Ulleråker och som nu planeras fortsätta. Sjukhusverksamheten avvecklas successivt och området omvandlas till ett mer renodlat bostadsområde. Äldre strukturer och kulturhistoriskt värdefulla byggnader har byggts om och kompletterats med nya flerfamiljshus, cirka 700 lägenheter under 20 år. Ulleråker utgör idag en del av riksintresset för Uppsala stad vars motiv baseras på dess starka prägling av centralmakten, kyrkan och lärdomsinstitutioner från medeltid till idag.

De värden som berörs i Ulleråker är kortfattat centralmaktens och lärdomsstadens bebyggelse och miljöer, kronogodsens ängsmarker utmed Fyrisån, Dag Hammarskjölds väg som lång rak tillfartsväg från 1600-talet och stadens silhuett från infarter och vägar. Därtill uppvisar Ulleråkers sjukhus, Hospitalet, stora arkitektoniska, medicin- och arkitekturhistoriska värden.

I Ulleråkers utomhusmiljö ingår följande befintliga verk i Uppsala kommuns offentliga konstsamling: Kronkällan av Istvan Varga från 1994 som finns i Lindparken och Pojke av Astri Taube från 1946 som står utanför gamla hospitalbyggnaden. Astri Taubes verk övergick i kommunens ägo efter köpet av Ulleråkerområdet. Befintliga institutioner har också konst lånat från kommunens offentliga konstsamling. Ett exempel är Ekuddens förskola och Lundellska skolan.

Behovsprogram för konstnärlig gestaltning i Ulleråker

Den konstnärliga gestaltningen ska vara integrerad i stadsbyggnadsprojektet och skapar genom konstprogrammet en helhet för området som kan bidra till att förstärka platsens identitet. Konsten samspelar med den arkitektoniska gestaltningen. Ulleråker är en plats med närhet till värdefull natur- och vattenmiljö med Fyrisån angränsande. Hela naturområdet har till stor del under 1900-talet och fram till idag fungerat som rekreationsområde. I projektet

satsar man på en hållbar miljö där man tar tillvara platsens karaktär och immateriella kulturarv samtidigt som kollektivtrafiken och det urbana livet som det tillför blir en självklarhet. Genom att tydligt lyfta fram konstnärliga perspektiv och synliggöra dessa i form av platsspecifika gestaltningar kan den offentliga konsten vara en berikande del i Ulleråkerbornas vardag och en självklarhet i stadsdelen. Konsten kan utmana och ge unika perspektiv och konstupplevelser samtidigt som den väver ihop platsens historia med samtiden.

I Ulleråker kommer människor med en mångfald av åldrar, erfarenheter och kulturella bakgrunder att leva och verka. Barn och unga är viktiga målgrupper i stadsdelen Ulleråker. Att ta tillvara på och initiera konstnärliga metoder för medborgardialog kring den offentliga konsten ses som betydelsefullt i projektet. Ulleråker ska vara attraktivt idag, imorgon och för framtida generationer. I tidigare medborgardialoger har det framkommit tydliga önskemål om att bevara platsens historiska karaktär samt att värna om befintliga natur-, kultur- och miljövärden. Barnperspektivet har lyfts som viktigt.

Den konstnärliga gestaltningen utförs under ledning av kulturförvaltningen och med utgångspunkt från konstprogrammet för att skapa och hålla samman en helhet.

För Ulleråkers skolor och förskolor planeras särskild konst. Lundellska skolans gör en ombyggnation och får en kompletterande konstkollektion under 2017. Idag finns Ulleråkers förskola och Ekuddens förskola i området vars byggnadsanknutna konstverk Guld och gröna ärtor av Birgitta Muhr konserverades under 2017. I området finns också friskolan Kajan och Lundellska skolan har också undervisning i intilliggande lokaler i byggnaden gamla Hospitalet. På Uppsala kommun pågår för närvarande ett omtag med att se över behovet rörande skolor, förskolor och ev idrottshallar i Ulleråker.

KUR-KONST ULLERÅKER

TEMA: FARVATTEN - DROPPA, FORSA, STÄNK

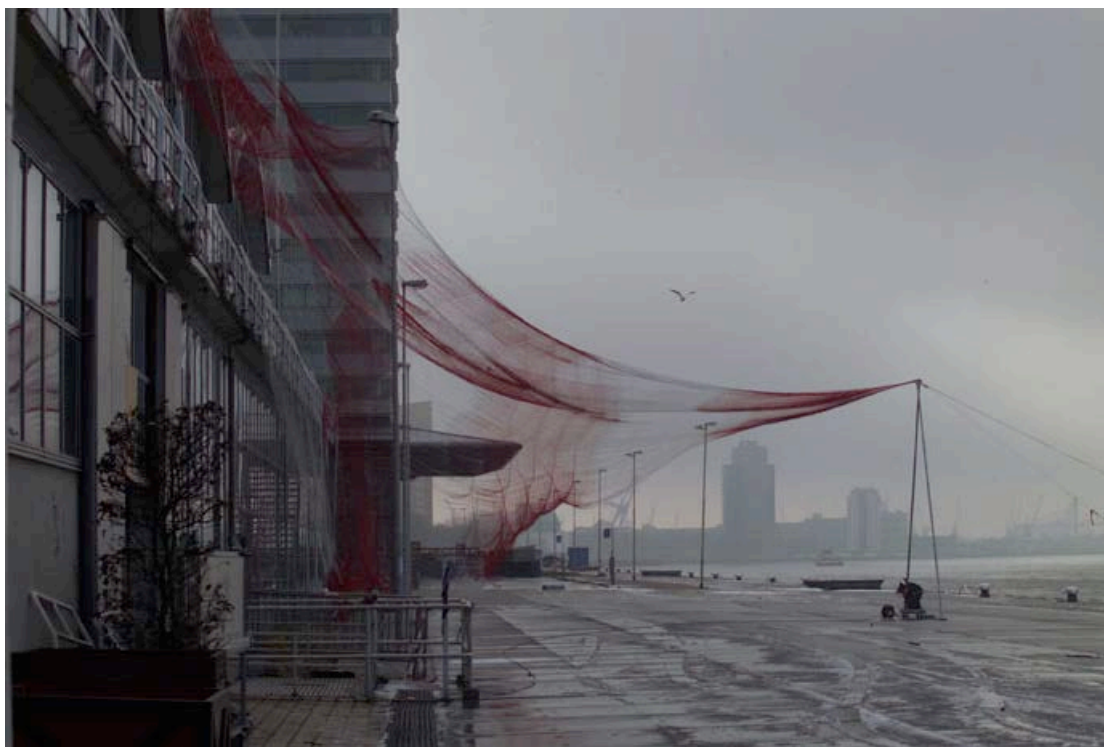
Temat FARVATTEN utgår från ett övergripande helhetsperspektiv med människan i centrum och rörelse och bygger vidare på den vision för gestaltning, natur och miljö som inlets i utvecklingen av Ulleråker.

Temat ska tolkas i vid bemärkelse och kan i bästa fall öppna upp för associationer och skapa länkar mellan konsten och ett långsiktig hållbarhetstänkande enligt riktlinjerna för den nya stadsdelen. Ett hållbarhetsbegrepp som även inbegriper sociala och kulturella dimensioner, vilka generellt anses allt viktigare för utvecklingen av en hållbar stadsmiljö.

Ulleråkerprojektets fokusområden utvecklas men tre av de områden som tidigare pekats ut är god stadsmiljö, hållbar vattenmiljö och hållbara vardagsresor. Kommunen har i samband med markanvisningar ställt krav på att aktörer som söker markanvisning särskilt arbetar med dessa frågor. Stadsdelen uppförs på Uppsalas dricksvattentäkt vilket ger särskilda förutsättningar för

hur byggnader, gårdar och infrastruktur i området får projekteras, byggas och förvaltas. För Ulleråker kommer det även att finnas ett antal områdesspecifika kriterier för planering och byggnation. Det kan gälla normer och riktlinjer för att tillgodose bland annat kvaliteter för grönytor på gårdar, hållbar avfallshantering, energi- och klimatmål, god gestaltning, social hållbarhet med mera.

Vatten är en förutsättning för liv och ett grundelement i vår värld. Det uppträder i olika former och har genom historien fungerat som symbol för både liv och död, både på ett konkret och mytologiskt plan, och det har utgjort inspirationskälla för många. Det förekommer i våra drömmar och i verkligheten och fungerar som metafor i oändliga variationer. Stilla vatten med slingrade växter, svarta blänk och orörlig yta. Levande vatten, oroligt vatten, våldsamt vatten. Dess transformativa förmåga, att stelna och förångas. Vatten kan väcka både längtan och oro när vi färdas i stillhetens, tidens och glömskans hav. Farvatten eftersom vi är i ständig rörelse genom livet. Är på väg vare sig vi vill det eller inte. Människor samlas och har alltid samlats vid vatten. Vatten kan symbolisera flykt- och färdvägar bort från den plats man befinner sig på och representerar det rena och törstsläckande.

Exempelbild konst. Installation nät som rumsskapande skulptur. Janet Echelmann, 2004, Rotterdam, Netherlands

Vatten speglar omvärlden, det sätt på vilket vi väljer att skapa ett samhälle och den respekt vi har för andra. Vattenbrist världen över är ett faktum och ett problem som kommer att växa sig större under de kommande åren. År 2025 beräknas ca 2 miljarder människor leva i områden som präglas av vattenbrist och två tredjedelar av världens befolkning kommer att påverkas av det otillräckliga vattenbeståndet. Detta främst till följd av överkonsumtion, tillväxt och

klimatförändringar. Det vatten vi dricker idag har varit i omlopp i flera hundra miljoner år. Sötvattennivåerna har alltid varit relativt stabila men i och med en explosionsartad populationstillväxt står vi inför en kris. Vem tillhör vattnet egentligen och vilka är det som drabbas för att andra ska kunna upprätthålla sin livsstil?

Farvatten ligger till grund för konstprogrammets tema men också vattnet som kur. Heliga källor har historiskt sett varit viktiga både i norden och världen i stort. De har besökts av människor som har velat skölja bort sina synder och tillfriskna från sjukdomar. Även om det i modern tid tagit sig nya uttryck så har tron på dessa källors livgivande och kurerande kraft hängt kvar. Under 1800-talet i form av de många kurbad och hälsokällor som var populära men även i form av dagens spa och tanke om att källvatten är det renaste dricksvattnet. I den äldre hospitalsvården på Ulleråker användes långa bad som metod för att lugna våldsamma och orosfyllda patienter.

Ulleråker är placerat rakt över Uppsalas dricksvattentäkt och genom området flyter Fyrisån. I utvecklingen av den nya stadsdelen måste bebyggelsen utformas på ett sådant sätt att grundvattnet inte förorenas eller att den ekologiska och kemiska statusen försämras i recipienten Fyrisån. Platsen genomsyras av vatten. Vattnet flyter både bildligt och faktiskt över området, för med sig historien och bereder plats för det nya. Blir metafor för en plats i förändring. Det har precis som konsten en förmåga att stimulera fantasier och föreställningar. Vatten undandrar sig det statiska och kontrollerade och symboliserar något transformativt. Liksom livet självt. Det går i vissa bemärkelser aldrig att slå fast eller definiera och präglas av sin efemära karaktär. Förhoppningen är att temat ska kunna fungera som drivkraft och stimulans när det kommer till konsten och konstprojekten i stadsutvecklingsprojektet. Temat har självklara samband med vår existens och de frågor som väcks i koppling till vatten är angelägen problematik för oss alla.

Ur kommunens bildarkiv

Uppsalaåsen, som går i nord-sydlig riktning genom hela Uppsala, passerar genom Ulleråkers centrala och östra delar. Åsen är en mäktig formation som beräknas innehålla 100 miljoner kubikmeter vatten. Grundvattentäkten i åsen är Uppsala tätorts enda dricksvattentäkt och den försörjer mer än 150 000 människor med dricksvatten varje dag året om.

Området kring Fyrisån utgörs till stor del av flackt landskap som riskerar att översvämmas vid stora regn eller flöden. Det gäller framför allt lågområdena öster om Fyrisån och i samband med 100-års-regn, dvs regn som beräknas återkomma i 100-årsintervaller. Områden väster om Fyrisån beräknas endast påverkas av ett så kallat högsta flöde. Sannolikheten för att ett högsta flöde ska drabba området är mycket låg. I ett förändrat klimat väntas generellt högre vinterflöden och lägre sommarflöden i ån.

Även i Ulleråker gör alltså vattnets dualistiska natur sig påmind. Det finns där i form av en nödvändighet samtidigt som det är en erinran om mänsklighetens maktlöshet inför det som är större. Uppsalaborna är direkt beroende av tillförseln av dricksvatten men blir vattnet förorenat eller översvämmas Fyrisån förvandlas det oundgängligt till ett hot.

Vatten har sedan urminnes tider förekommit i den mytiska och religiösa idévärlden som den kraft som verkar renande och helande. Som en förutsättning för skapande och omvändelse. Men i vissa fall även som en nedbrytande och upplösande energi med möjlighet att förgöra oss.

Förhoppningen är att konstprogrammet med sitt tema och de många konstprojekt som kommer att ta form under Ulleråkers framväxt i bästa fall kan stärka och tydliggöra temat och

därmed bidra till en mångfacetterad identitet i den nya stadsdelen.

Källa: Medicin historiska museet

”En blek decembersol glimmar mellan höga tallar. Snön bäddar in naturen i vitt. Det är vinter i vår vackra park. Om några månader skall snön smälta och porla ned för Kronåsen i glada rännilar och lönn skall knoppas på nytt. Små vårlökar skjuta nya skott.” - Harry Passad om Ulleråker.

FÖRSTUDIER INFÖR KOMMANDE KONSTNÄRLIGA GESTALTNINGSUPPDRAG

Inom ramarna för konstprogrammet KUR – Konst Ulleråker i stadsutvecklingsprojektet Ulleråker bjuds ett antal konstnärer in att göra förstudier för hur konsten kan ta plats i Ulleråker. Förstudierna utgår från konstprogrammets inriktning och tema Farvatten och från historiken och visionen om Ulleråker. Konstprogrammet ger de inbjudna konstnärerna möjliga ingångar till att utveckla unika konstinsatser inom respektive förstudie. Förstudierna är dessutom del av det pågående dialogarbetet inom stadsutvecklingsprojektet. Syftet är att mot bakgrund av konstprogrammets framväxt och konstnärernas arbete utreda konstens betydelse och möjligheter i den framväxande stadsdelen. I nästa steg kommer konstnärernas arbete att integreras i konstprogrammet och i stadsdelens utveckling. Förstudierna ger dessutom underlag för att gå vidare till fördjupade platsspecifika konstprojekt av tillfällig eller permanent karaktär. Målet är att förstudierna till sin form har en reflekterande och öppen inriktning som tar sin utgångspunkt både i det individuella och gemensamma och hur vi kan tänka bortanför det invanda.

Arbetet utförs i nära dialog med övriga aktörer och formerna för förstudiernas gestaltning, uttryck och slutgiltiga resultat bestäms av Kulturförvaltningen.

Förstudie 1 – Performance, workshop, måleri & dialogarbete i samarbete med Uppsala folkhögskola

Arbetsnamn: Vattenlös

Mål: Inom ramarna för stadsutvecklingsprojektet Ulleråkers konstprogram genomförs en förstudie och ett dialogarbete i samarbete mellan *Uppsala kommun kulturförvaltningen* och *Region Uppsala Uppsala folkhögskola*. Målet med förstudien och dialogarbetet med Uppsala folkhögskola är att i ett tidigt skede ta vara på målgruppen ungas tankar, minnen och drömmar om platsen Ulleråker genom att använda delar av Cultural planning metoden. Metoden används för att ta vara på platsens betydelse, unika karaktär och historia. I dialogarbetet med Uppsala folkhögskola är syftet att ge ungdomarna inblick i konstnärliga metoder och verktyg för att reflektera över platsen Ulleråker, dess historia och sig själva. Dokumentation av projektet visas på Offkonsten c/o Teatergalleriet Uppsala Stadsteater under våren 2018. Materialet och resultatet blir en del av Ulleråkers konstprogram som används som värden vid utformningen av den offentliga konsten i stadsutvecklingsprojektet.

Kravspecifikation konstnär:

- Ett berättande och undersökande uttryck, gärna med måleri och performance som inriktning.
- Förmåga att föra dialog och dela med sig av sitt arbete och process på ett pedagogiskt vis.
- Intresse för och förmåga att arbeta med platsen som utgångspunkt

Konstnär: Sara-Vide Ericson

Sara-Vide Ericson är född 1983. Hon utbildade sig vid Kungliga Konsthögskolan, Stockholm 2004–2009. Sara-Vide Ericson arbetar främst med måleri och hennes konstnärskap letar sig konstant bakåt. Släktled och människoåldrar iscensätts både konkret och abstrakt, ett utforskande av historien och hemtrakterna i Norrland i en samtida ton. Hon har en förmåga att blotta känslor och beteenden och gestalta det drömska och undermedvetna. Hon fick Region Uppsalas utvecklingsstipendium 2014/2015 och var en av Region Uppsalas Kulturstipendiater 2014.

Förstudie 2 – Ljudkonst & konstnärlig installation Vattentornet Ulleråker

Arbetsnamn: *Farvatten*

Mål: Att undersöka platsens historia i relation till vattentornet och utreda möjligheterna för en permanent ljudinstallation och inre omgestaltning av vattentornet. Att skapa poetiska och dokumentära kopplingar till vatten som metafor och fysisk, biologisk företeelse. Vatten som rörelse, sinnesupplevelse och massa. Vatten som individuell, kroppslig och global fråga

kopplad till konstprogrammets tema och stadsutvecklingsprojektet Ulleråker. Resultatet ska presenteras i ett konstnärligt uttryck och form som kan inkluderas i konstprogrammet.

Tidplan: december 2017-september 2018 (ca 120 timmar).

Kravspecifikation konstnär:

- Ett mångfacetterat konstnärligt uttryck, gärna med både ljud, bild och form som inriktning.
- Förmåga att arbeta med frågor kring individen i relation till plats och omvärld.
- Intresse för och förmåga att arbeta med frågor som lyssnande, sinnesupplevelser och minnen.

Konstnär: Camille Norment kommer att arbeta med förstudien och ett samarbete med Uppsala universitetet initieras för forskningsövergripande perspektiv.

Camille Norment (född 1970 i Silver Spring, Maryland) är en Oslo-baserad multimediamkonstnär som arbetar med ljud, installation, skulptur, teckning och video. Norment arbetar också som musiker och kompositör. Hon utgör tillsammans med Vegar Vårdal och Håvard Skaset i Camille Norment Trio. Norment studerade interaktiva teknologier vid New York University och litteraturvetenskap och konsthistoria vid University of Michigan. År 2015 valde OCA henne för att representera Norge i den nordiska paviljongen vid Venedigbiennalen där hon presenterade sitt arbete "Rapture". Dessutom har Norment genomfört flera beställda arbeten på offentliga platser, bland annat en ljudinstallation (2011) för Henie Onstad Kunstsenter. 2017 presenterar Camille Norment en solutställning på Oslo Kunstforening. Den är hennes första solo-presentation i Norge.

Förstudie 3 - Film/dokumentation stadsutvecklingsprojektet Ulleråker

Arbetsnamn: *Att väva samman*

Mål: Att med utgångspunkt från egen konstnärlig gestaltning och i relation till konstprogrammet och stadsutvecklingsprojektet i Ulleråker väva samman dåtid, nutid och framtid men på samma gång omformulera föreställningar, myter och det vi tar för sant. Vems berättelser är det som vi tar del av och hur synliggör vi mellanrummen och det gemensamma. Resultatet ska presenteras i ett konstnärligt uttryck och form som kan inkluderas i konstprogrammet i någon form.

Tidplan: januari-juni 2018. 6 månader. Timmarna fördelas beroende på hur förstudien framskrider.

Kravspecifikation konstnär:

- Ett konstnärligt uttryck med rörlig bild som inriktning.
- Förmåga att arbeta med frågor kring identitet och varseblivning i relation till plats och omvärld.

- Intresse för och förmåga att arbeta med frågor kring verklighet och fiktion, konventioner och föreställningar.

Konstnär: Eija Liisa Ahtila.

Inledande samtal påbörjade, startmöte hålls under januari 2018.

Eija-Liisa Ahtila född 1959 är en videokonstnär, regissör och fotograf, och en av Nordens internationellt mest uppmärksammade samtidskonstnärer. Åren 2007–2010 var hon professor vid Bildkonstakademi i Helsingfors, bor och verkar i Helsingfors. Hennes verk har visats på bland annat MoMA, New York; Jeu de Paume, Paris; Tate Modern, London, och Kunsthalle Zürich. Hon har deltagit i ett stort antal internationella utställningar, däribland Venedigbiennalen 1999 och 2005. Sedan sitt genombrott på nittioalet är hon en föregångare i utvecklingen av filmiska installationer. Ahtilas verk rör sig i gränstrakter – de ifrågasätter filmspråkets konventioner och utmanar invanda perspektiv. Hennes särställning i filmvärlden blev tydlig för en bredare publik då hon satt i juryn för spelfilm under Venedigs filmfestival 2011. Eija-Liisa Ahtilas arbetsprocess börjar ofta i skrivandet. Insamlad information kring ett ämne vävs samman med fiktion och konsthistoriska eller litterära referenser i täta berättelser. Produktionerna är omfattande, med filmteam och skådespelare. Filmerna upplever man som i utställningen, i stora rumsliga installationer med flera projektioner, eller som biografvisningar på filmfestivaler runtom i världen.

Förstudie 4 – Att kommentera och gestalta kärnfrågor inom stadsutvecklingsprojektet Ulleråker

Arbetsnamn: *Balansakter*

Mål: Att medverka i och följa konstprogrammets och stadsutvecklingsprojektets framväxt. Att med utgångspunkt från sina konstnärliga uttryck dokumentera, gestalta, skildra, forma, m.m. och på olika vis gestalta de erfarenheter, upplevelser och slutsatser som uppstår i mötet mellan konsten, individen och stadsutvecklingsprojektet. Främst handlar det om att uttrycka sig via konceptuella, mediala, dialog- och performanceinriktade, tillfälliga medel. Resultatet ska presenteras i ett konstnärligt uttryck och form som kan inkluderas i konstprogrammet i någon form.

Tidplan: mars-december 2018. 10 månader. Timmarna fördelas enligt överenskommelse beroende på hur förstudien framskrider.

Kravspecifikation konstnär:

- Ett mångfacetterat konstnärligt uttryck, gärna med både performance, workshop, film, text och digitala tekniker som inriktning.
- Förmåga att arbeta undersökande, dialoginriktat, relationellt och dokumentärt.
- Intresse för och förmåga att arbeta med frågor kring individen i relation till stads- och samhällsbyggnad.

Konstnär: Urvalsprocess

ÖVRIGA AKTIVITETER I ANSLUTNING TILL FÖRSTUDIERNÄ

Två följeskribenter - stadsutvecklingsprojektet Ulleråker

Arbetsnamn: *Skrivuppdrag inom ramarna för konstprogrammet: KUR – Konst Ulleråker.*

Mål och inriktning: Konst som del av ett stadsutvecklingsprojekt. Konsten som demokratifråga, värdeskapare, mötesplats och plattform för en ökad mångfald av uttryck och berättelser. Konflikter och möjligheter i konstnärligt gestaltungsarbete i stadsutveckling. Vad innebär begrepp som social och kulturell hållbarhet i mötet med konsten som katalysator för möten och samtal. Resultatet ska presenteras i ett konstnärligt uttryck och form som kan inkluderas i konstprogrammet.

Tidplan och omfattning utarbetas under december 2017

Skribenter: Sebastian Johans och Frida Sandström

Värdschap i Ulleråker inom ramarna för konstprogrammet KUR

Arbetsnamn: *Att hålla KUR*

Mål och inriktning: Att vid utvalda tillfällen fungera som värd för olika aktiviteter kopplade till KUR-Konst Ulleråker och de konstnärer som bjuds in till konstprogrammet.

Kulturnämnden planerar att inleda ett pilotprojekt 2018 för att tillgängliggöra ateljéer och skapa en mötesplats och ett kreativt kluster för yrkesgrupper inom sektorn för kulturella och kreativa näringar i det så kallade Hospitalet. Ateljéerna består av ett femtontal mindre arbetsrum samt ett större gemensamt projektrum och kök. Dessa arbetslokaler kan även utgöra en resurs för de projekt som rymmer inom konstprogrammet.

Utformning och urval för värdschap sker under våren 2018

Förstudierna avslutas och utvärderas under 2018-2019 av kulturförvaltningen. Därefter integreras de i konstprogrammet enligt separata projektplaner. Efter avslutade förstudier kan nästa skede med skissförslag och beslutande av konstnärliga gestaltungsuppdrag av kulturnämnden ske. Därefter utförs beslutade gestaltungsningar och projekt.

FEM PLATSER SOM FÖRORDAS FÖR UPPDRAG KONST PÅ TEMA FARVATTEN

Fem utvalda platser är i fokus i konstprogrammet och förordas för uppdrag. Valet av platser kan komma att omformuleras och utvecklas:

Vattentornet

Vattentornet är en välbevarad äldre byggnad av arkitektur- och sjukhushistoriskt intresse. Det ritades och uppfördes 1900 av arkitekt Axel Kumlien. Vattentornsparken omfattar den kuperade kullen som vattentornet står på och de planare ytorna där eventuellt delar av lärkträden intill kan bevaras. Kullen kan göras mer tillgänglig genom nya parkvägar och i parken kommer lek och aktivitet att bli viktiga inslag. Läget intill kollektivtrafikstråket, viktiga cykelstråk och Ulleråkersvägen gör att Vattentornsparken är lättillgänglig och en viktig del av den gröna stadsbilden.

Nya vattentornsparken. Byggherre SMÅÅ. Illustration: Utopia.

Torgytor och torgbildningar

De nya torgytorna i Ulleråker blir områdets huvudsakliga urbana mötesplatser, bland annat vid ett av kollektivtrafikens hållplatslägen. Torgytorna kantas av till exempel dagligvaruhandel, mindre butiker, caféer, restauranger och service i husens bottenvåningar. Även biblioteks- och kulturverksamhet kan bli aktuellt. Torgytorna är av olika storlek och kan inrymma både en öppna torgdelar och grönare delar med träd, vatten och möjlighet till lek. De centrala torgytorna blir en självklar plats för uteserveringar och marknadsstånd. Stadsbyggnadsförvaltningen reviderar planprogrammet utifrån nya strukturplaner och förslaget är att i samråd finna en eller flera intressanta ytor att samverka kring konst och landskap.

Någon del av tallstråket

I skogspartiet väster om Norra sjukhuset finns det tallbestånd som ingår i "Kronparken" med de berömda Rudbeckska tallarna. Dessa tallar som har en höjd av ca 25 meter och en stamomkrets av 275 cm är märkliga i sitt slag och har stort botaniskt värde. Kronparkens äldsta historia är fortfarande höljdd i dunkel, men tall lär ha vuxit här redan på 1500-talet. År 1773 utökades det militära området vid Polacksbacken. Då lät Gustav III fridlysa Kronparken till "prydnad för Uppsala slott". Det var troligen det första naturområdet som blev fridlyst i vårt land. År 1949 blev ett 7,5 hektar stort område av Kronparken avsett som domänreservat. När stora delar av reservatet överläts till landstinget förlorade dock reservatet sitt skydd. En liten remsa väster om den tidigare spårvägsbanken, numera gång och cykelväg, har fortfarande kvar sitt skydd i reservatet på landstingets mark. De flesta av tallarna på Ulleråker är ungefär 200 år gamla. Ett egendomligt drag hos tallarna i Kronparken är de många dubbelstammiga eller flerstammiga träden. Nästa alla dubbelstammiga träd är äldre än 200 år. Orsaken till dubbelstammigheten är troligen att hela kottar såtts. Plantor grodde sedan från samma kotte och så småningom växte de ihop. Detta sätt att så tallfrön har använts från mitten

av 1700-talet.⁴

I området finns också många arter av vedlevande insekter och svampar som är hotade eller sällsynta eftersom gamla skogar till stor del har försvunnit i det storskaligt brukade landskapet. Många av insekterna lever på död ved. Kronparken har även kulturhistoriska värden, bland annat har den en historia som gammal kunglig jaktpark. Reliktbocken som lever på gamla friställda träd har däremot bättre möjligheter att leva i ett framtida bebyggt Ulleråker.

Begravningsplatsen

Ulleråker kyrkogård är förmodligen Uppsalas minst kända begravningsplats. Platsen är vackert och stilla inringad av skog och en stenmur, i närheten av Ulleråkers sjukhus. Omkring 1 300 personer har genom åren gravsatts där, mestadels patienter men även personal. Träkorsen som förr utmärkte avlidna patienters gravar, är sedan länge borta. Idag finns endast tolv gravstenar över döda patienter bevarade. Uppsala hospital och asyl begärde att anlägga en egen begravningsplats i anslutning till sjukhuset Ulleråker. Att ha en begravningsplats var en del av sjukhusets ansvar. Begravningsplatsen invigdes 1909. Stenmuren som ramar in kyrkogården byggdes av personal och patienter och stod klar 1932. Den sista patienten gravsattes 1954 men i personalgravarna har det gravsatts senare, så sent som 2009.

Begravningsplatsen på Ulleråker avspeglar och är en förlängning av det samhälle som mentalsjukhuset utgjorde. Patienterna hade knappt någon kontakt med yttervärlden. Gravarna belägna längs muren är personalgravar, vilket symboliskt kan betraktas som att personalen, även efter döden, vakar över sina patienter. Kyrkogården sköttes av arbetslag bestående av patienter och vid en patientbegravning närvarade i princip endast präst, personal och andra patienter.⁵ ”De flesta patienter som begravdes på sjukhuskyrkogården lever dock inte kvar i någons minne och fick inte ens när de var i livet besök av några anhöriga. På den tiden betraktades mentalsjukdom än mer än i dag som något skamligt. När patienter begravdes brukade förutom prästen endast personal och andra patienter närvara under jordfästningsakten.” Tom Lundin, professor i katastrofpsykiatri vid Uppsala universitet som skrivit en bok om begravningsplatsen.⁶

⁴ Harry Passad om Tallbeståndet från text i Uppsalamaterial.

⁵ <https://www.svenskakyrkan.se/uppsalakyrkogardar/ulleraker-kyrkogard>

⁶ Utdrag ur intervju med Harry Passad, under många år trädgårdsmästare vid Ulleråkers sjukhus. Citaten ovan kommer från artikel från hemsidan UNT.se (Uppsala nya tidning) 28/7 2008

Ulleråkers sjukhuskyrkogård.

Årummet

På 1600-talet tillhörde de låglänta markerna ner mot Fyrisån Ulltuna kungsladugård. De utgjorde en inhägnad slåtteräng som gav stora mängder hö. Vid det område som senare uppläts för ett kronobränneri låg en ruddamm. Dagens öppna mark ner mot ån överensstämmer med 1600-talets slåtteräng. Naturmiljöerna mot Fyrisån domineras av tidigare odlingsmarker som är omgivna av äldre alléer och dungar med ädelövträd. Åsslutningen mot ån är till största delen skogbevuxen med en blandning av gammal tall, ädelövträd, lärk och ädelgran. Park- och trädgårdsanläggningarna i årummet har historiskt sett varit omfattande anläggningar då sjukhusområdet var självförsörjande. De användes också för patienternas välbefinnande och tillfrisknande.

Ulleråker fyrisån.

Åstråket i Ulleråker har mycket stor potential att utvecklas till ett högklassigt park- och aktivitetsområde som också utgör en entré till det planerade naturreservatet. Det stråk som löper längs Fyrisåns västra strandkant är mycket populärt och har ett starkt identitetsvärde för hela Uppsala. Stråket kopplar samman Ulleråker med Uppsalas centrala delar i norr och med stora naturområden och Ekoln i söder. Den upprustning av parkmiljön och åstråket som

föreslås tar tillvara områdets befintliga och kulturhistoriskt viktiga kvaliteter samtidigt som viktiga nya funktioner som dagvattendammar, idrottsplaner, utegym, lek och aktivitet och odlingsmöjligheter integreras. Stora öppna gräsytor mellan Hospitalet och ån passar för större evenemang som kan ta plats i området.

Visionsbild: Möjlig utveckling av åstråket och parken vid Hospitalet. Illustration Sweco.

KONSTNÄRLIGA GESTALTNINGSUPPDRAG PÅ TEMA FARVATTEN

Efter hand kommer gestaltningsuppdragen att kopplas samman med tema och val av konstnär och utvecklas och förtydligas i konstprogrammet. Det är av stor vikt att noga överväga valet av konstnär och konstnärskap för att komma fram till vem som bäst lämpar sig för respektive uppdrag. Konstkonsulten/projektledarens urval och bedömning grundar sig på erfarenhet, kunskap om olika konstnärskap och det aktuella temat för konstuppdraget, sammanhanget och platsen. Valet av konstnärskap grundar sig på en analys av platsen, behov, funktion och byggprojektet. Urvalet av konstnärer har gjorts från ett stort antal konstnärer, via webben, genom eget kontaktnät samt annat relevant material. Urvalet har gjorts med hänsyn till etnicitet, mångkulturell aspekt och genusperspektiv. Urvalskriterier kan t.ex. vara:

- God förmåga till rumsligt och spatialt tänkande
- God förmåga att arbeta i olika skala och dimensioner
- God erfarenhet av att arbeta i olika typer av miljöer
- God teknik- och materialkännedom
- Ett mångsidigt och avancerat och samtida konstnärligt uttryck
- God erfarenhet av att förhålla sig till en specifik kontext
- God erfarenhet av samarbeten
- Med fördel ha beröringspunkter i tidigare arbete till de teman som uppdraget och konstprogrammet berör

Nedan beskrivna titlar och teman kan fungera som inspiration för respektive konstnär:

Uppdrag 1 – Sirener/sjöjungfrur

Plats: Vattentornet

Tema: Tryck, fördämning, utjämning, reserv, reservoar och fördelning av vatten

Uppdrag 2 – Atlantis

Plats: Torgytor och torgbildningar

Tema: Jordens förändring i forma av kontinenternas och människans förflyttning

Uppdrag 3 – Ran

Plats: Någon del av tallskogen

Tema: Människans hantering av miljön med fokus på vatten och dess konsekvenser

Uppdrag 4 – Nornorna

Plats: Begravningsplatsen

Tema: Vatten som existentiell metafor

Uppdrag 5 – Bäckahästen

Plats: Årummet

Tema: Den vilda naturen och det fritt strömmande vattnet, vattenvägar och transporter

MEDEL FÖR OFFENTLIG KONST

Plan- och byggnadsnämnden och kommunstyrelsen antog Ulleråkers planprogram under 2016. (PLA 2012-20250, KSN 2015-1327). Genomförandet av programmet beräknas innebära ett kommunalt investeringsbehov om ca 2 miljarder kr i social och teknisk infrastruktur för att möta programmets vision. Det handlar om förskolor, skolor, trafiklösningar i anslutning till och nära programområdet samt utbyggd kollektivtrafik.

Kulturnämnden har i investeringsbudget för offentlig konst 2017- och preliminärt för år 2018-2022 beslutat om totalt 3 000 tkr i Ulleråker. I och med kommunfullmäktiges beslut om en uppräknig av investeringsmedel för offentlig konst tar kulturnämnden beslut om total budget gällande offentlig konst för stadsdelen Ulleråker i kommande investeringsplan.

Kulturnämnden beslutar i början på nytt kalenderår om plan för offentlig konst och investeringsbudget som eventuellt bör revideras med anledning av stadsbyggnadsprojektet Ulleråkers omfattning.

Förslag till en gemensam konstsatsning byggherrar

För att ta ett helhetsgrepp om den konstnärliga gestaltningen i Ulleråker föreslås utarbeta en dialog med byggherrar i stadsutvecklingsområdet. I projektet samordnar och leder kulturförvaltningen respektive konstnärligt gestaltningsprojekt som var för sig ska följa konstprogrammets övergripande vision och förhållningsätt. Kulturförvaltningen samråder med stadsbyggnadsförvaltningen för att informera alla aktörer om konstprogrammet.

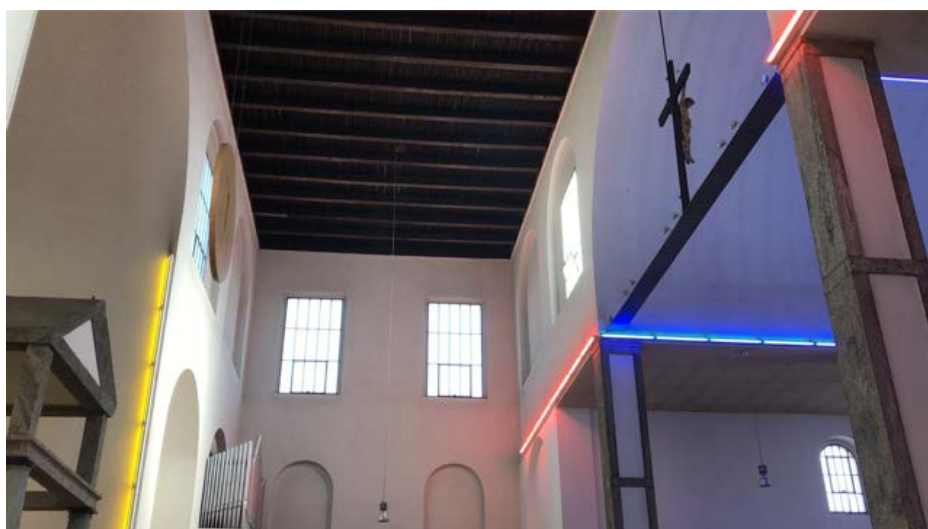
Kulturförvaltningen samråder med stadsbyggnadsförvaltningen, mark- och exploateringsavdelningen samt byggherrar i området om att även de ska avsätta medel för konst på allmän platsmark under projektledning av kulturförvaltningen.

Den modell som föreslås bygger på att bolagen som deltar i exploatering av Ulleråker förbinder sig att i samband med tecknande av markanvisningsavtal bidra till investeringen i konstnärlig gestaltning på allmän plats, såsom torg, gator, i park mm inom planområdet. Bolagen ska ges möjlighet att delta i en konstgrupp för ändamålet. Samråd om val av konstnär bör ske tidigt, så att utrymme finns för skissperiod och samordning. Kommunen fakturerar bolaget för investeringen i konst vid tillträde. Konstprogrammet förordar att dessa gemensamma kostnader som avsätts av bolagen till konst på allmän platsmark ska räknas fram enligt en fördelningsnyckel i relation till byggrätt, den aktuella investeringen och intäkten på den. Den sammanlagda budgeten från Uppsala kommun och bolagen bildar tillsammans den totala konstbudgeten för Ulleråker. Målet är att i tidigt skede göra en överenskommelse med bolagen och ett avtal som reglerar principer för avsättning av medel till konst. I nuläget är markanvisningsavtal skrivna för flera byggherrar men möjligheten att reglera konstsatningen i köpavtal kvarstår. Kulturförvaltningen fortsätter sitt arbete med att samråda med stadsbyggnadsförvaltningen i frågorna.

Om konstnärlig gestaltning ska ske på bolagets fastighet så samråder bolaget med kulturförvaltningen i valet av konstnär och konstverk.

Konst på kvartersmark

Konstprogrammet tar främst upp resonemang kring offentlig konst i stadsdelen Ulleråker, men Uppsala kommun uppmuntrar även till konstnärlig gestaltning på kvartersmark. Konst som är synlig på t.ex. fasader eller förgårdsmark behöver tas fram i samråd med Uppsala kommun. En konststyrgrupp sätts samman av byggherren/fastighetsägaren där konstkonsulten är representant för kommun finns med. Konst som inte har visuell påverkan på det offentliga rummet, placerad på exempelvis innegårdar eller i trapphus kan med fördel ta inspiration från konstprogrammets resonemang och övergripande tema.

Exempelbild konst. Ljusstallning Santa Maria Annunciata in Chiesa Rossa i Milano, Dan Flavin, 1996

ARBETSPROCESS

I Uppsala kommun ansvarar Kulturnämnden för kommunens konstnärliga gestaltungsprojekt, konstinköp och konstsamlingar. Inom kulturförvaltningen ansvarar avdelningen för strategi & omvärld för konstnärliga gestaltungsprojekt i utomhus- och inomhusmiljö, konstinköp vad gäller konst avsedd för offentliga miljöer i Uppsala kommun, reparationer och underhåll av den offentliga konsten samt pedagogiskt förankringsarbete kring den offentliga konsten. I Uppsala kommun beslutar kommunfullmäktige om budget för kommunens offentliga konst och kulturnämnden beslutar om mål, riktlinjer och ekonomiska ramar för verksamheten. De konstnärliga bedömningarna och andra kvalitativa bedömningar överläts till konstnärliga ledare, ämnesexperter och sakkunniga. Detta handlar både om demokrati och yttrandefrihet, men även om konstnärlig kvalitet och tilltro till och respekt för fackkunskapen.

Uppsalas kraftiga expansion ökar behovet av konstnärliga gestaltningar vid nybyggnation. Ansvariga tjänstepersoner från kulturförvaltningen deltar i stadsbyggnadsförvaltningens visions- och detaljplanearbete för nya områden för att de konstnärliga gestaltningarna ska samspela med och ge nya infallsvinklar till de politiskt utpekade visionerna för stadsutvecklingen och för att möjliggöra för konsten att komma in tidigt i processerna. Även befintliga områden kan komma ifråga för offentlig gestaltning om stadsdelen eller tätorten saknar konstverk sedan tidigare. Det kan även finnas önskemål att lyfta fram en tematik eller skapa tryggare miljöer i ett område. Kulturförvaltningen samarbetar på olika sätt, till exempel genom tillfällig offentlig konst, med andra institutioner, verksamheter och med näringslivet för att stärka Uppsalas konstliv och för att öka den offentliga konstens närvaro och betydelse i olika sammanhang. Riktlinjer för konstnärlig gestaltning av offentliga byggnader och allmänna platser i Uppsala kommun:

Arbetsprocess för offentlig gestaltning på allmän mark

1. **Kulturnämndens verksamhetsplan** - Politikens visioner förs vidare genom Mål och budget.
2. **Kulturnämndens budget för investeringsmedlen** - Fördelar investeringsmedel i den årliga budgeten.
3. **Planering i konstgruppen** - Förslag till platser tas fram. Initiativ till gestaltningar kan komma från olika håll. Konstgruppen är ansvarig för besluten.
4. **Kulturnämnden godkänner konstprogram** - Konstprogrammet ligger till grund för valet av konstnär.
5. **Beslut i konstgruppen** - Projektledaren tar ur ett stort och brett urval fram ett antal konstnärer. Utifrån det urvalet fattar konstgruppen beslut.
6. **Dialog och förankring med interna och externa parter**
7. **Konstnären arbetar** - Skiss för gestaltningen i dialog med förvaltningen.
8. **Dialog med medborgare** - Projektledaren eller konstnären genomför dialog med medborgare. Projektledaren har också en dialog med interna och externa parter.
9. **Beslut i kulturnämnden** - Valet av konstnär och skissförslag ska svara mot

konstprogrammet.

10. Genomförande - Konstnären genomför arbetet med gestaltningen.

11. Besiktning och invigning - Konstverket besiktigas, skyltas och invigs.

12. Underhåll, förvaltning och förmedling - Kulturförvaltningen följer skötselplanen för konstverket och arbetar pedagogiskt för att levandegöra och förankra konsten.

Initiativ och skissuppdrag

Initiativ till konstprojekt för utomhusmiljöer kan komma från kulturförvaltningen, kulturnämnden, konstnärer, stadsbyggnadsförvaltningen eller allmänheten. Det är viktigt att kulturförvaltningen har möjlighet att komma in tidigt i processen för exempelvis nya bostadsområden eller en större förändring av allmän mark.

Ansvariga tjänstepersoner undersöker initiativen utifrån olika kriterier som konstnärlig kvalitet, genusperspektiv, geografisk spridning i kommunen och att konsten på olika sätt kan bidra till trygga och tillgängliga miljöer eller placeras i politiskt prioriterade områden. Även initiativ som till exempel ett jubileumsår eller en särskild satsning kan vara utgångspunkten för en konstnärlig gestaltning. I de fall där kulturförvaltningen tar förslag vidare handläggs och bereds det av ansvariga tjänstepersoner.

Varje konstprojekt tas upp i konstgruppen och där beslutas det om vilka konstnärer som ska finnas med i urvalen för respektive plats. Urvalet bygger på konstprogrammet. Projektledaren presenterar fem till tio konstnärer så att ett relevant och brett urval finns för konstgruppen att ta ställning till. Här väljs konstnärer som sedan tillfrågas om uppdrag efter förankring och dialog med framförallt, stadsbyggnadsförvaltningen, och exempelvis en involverad landskapsarkitekt eller arkitekt. Kulturförvaltningen skriver avtal för skissuppdraget. Sedan arbetar konstnären med uppdraget och stämmer av med projektledaren under arbetets gång kring till exempel säkerhet och förankring.

Urvalsprocess

Urvalet av konst följer en transparent och väldokumenterad process. Processen ska vara konstruerad för att både möta konstverkets och konstnärens behov av konstnärligt tolkningsutrymme och beställarens behov. Konstkonsult finns representerad genom hela urvalsprocessen och samordnar kraven som ställs på den konstnärliga gestaltningen, från skiss till installation.

Vid ett skissuppdrag ombeds konstnären lämna in:

- Skalenlig modell, fysisk eller digitalt i 3D
- Materialprover
- Detaljerad genomförandeplan
- Kostnadsberäkning
- Skissbeskrivning i A4-format inkl. skötselplan

Efter att skissförslaget har presenterats tas beslut av kulturnämnden om ett eventuellt genomförande av ett konstprojekt.

Gestaltningssupplett

Kulturnämnden får ett skissförslag att ta ställning till. Skissförslaget ska svara upp mot konstprogrammet. När ärendet kommer till kulturnämnden har hänsyn tagits till dialogen med medborgare. Kulturnämnden föreslår besluta om att ge konstnären ett gestaltningssupplett. Efter nämndbeslut skriver kulturförvaltningen gestaltningssavtal med konstnären. Sedan börjar arbetet med att färdigställa gestaltningen.

Konstnären producerar konstverket i dialog med konstkonsulten och samrådsgruppen där representanter från byggledning, arkitekt och/eller landskapsarkitekt och konstansvarig kan ingå. Det nära samarbetet är nödvändigt för att konstverket och dess omgivning ska interagera på bästa sätt. Ibland kräver konstverket t.ex. markberedning, belysning eller särskilda fästen för montering som måste inkluderas i byggprocessen av fastigheten. Gränsdragningar mellan konst och byggprocess görs. Under konstprojektet förankras kontinuerligt arbetet med konst även hos beställaren. Slutligen besiktigar förvaltningen den konstnärliga gestaltningen på plats innan invigningen. Efter det betalar kommunen ut slutarvode till konstnären. Verket registreras in i kommunens konstsamling. Skyltar med information om konstnär, verkets titel och årtal kommer på plats, i vissa fall även så kallade pedagogiska skyltar med korta texter om platsen, konstnären och konstverket.

Dialog med medborgare

Med en dialog skapas en möjlighet för medborgarna att komma med åsikter om aktuella konstprojekt. All dialog med medborgarna i processen är rådgivande, inte beslutande. Dialogens mål är att öka transparensen och inflytandet i processen. Kulturförvaltningen tar med inkomna åsikter och resultat av dialog till konstgruppen och sedan vidare till kulturnämnden. I ärendet för gestaltningssuppletet anges vilken metod som har använts. Dialogarbetet kan också ingå i konstnärens förberedande arbete. Hur omfattande dialogen blir och vilken metod som används beror också på utrymmet i projektets budget och tidsplan. Viktigt att se om medborgardialog kan göras på nya för konstprogrammet intressanta sätt, hur, var när. Kan budget komma även från andra delar av Ulleråkerprojektet. Kan medborgare bidra med minnen och tankar om en specifik plats som blir ett underlag för en konstnär. Kan det handla om att arbeta med personer som redan bor på platsen.

Dialogen kan t.ex. bestå av:

- skissförslag som visas på kommunens bibliotek med möjlighet för medborgare att komma med åsikter och kommentarer som kulturförvaltningen kan ta in i bedömningen av ärendet.
- ett samtal kring offentlig konst i ett specifikt fall eller mer övergripande tankegångar i Offkonsten! c/o, avdelningen för strategi och omvärldsforum för utställningsverksamhet.

- en konstkommitté som, vid gestaltningsprojekt i bostadsområden, sätts samman av representativa institutioner, intressegrupper och boende från närområdet.
- utsedda representanter från en grupp eller föreningar som initierat ett konstprojekt.
- en skapad medborgarpanel; en grupp kommuninvånare som bjuds in till ett samtal för att tillsammans med politiker och experter diskutera den kommunala verksamheten. Det innebär att medborgarna bjuds in till fysiska möten. En viktig aspekt är att medborgarpanelen är strikt representativ för att spegla samhällets sammansättning.
- att använda delar av cultural planning- metoden. Det kan vara att fånga platsens själ, det vill säga vad som gör platsen unik och vad som är dess karaktär, lokala historia, kartlägga mötesplatserna och vad platsen betyder för de som vistas där. Närboende kan erbjudas att delta i en workshop med bland annat konstnärer för att fånga upp tankar och upplevelser av en plats.

Tillfällig offentlig konst

Avdelningen för strategi & omvärld arbetar också tillfällig offentlig konst i det offentliga rummet. Arbetssättet gör det möjligt att använda mer tillfälliga material, att kunna vara aktuell och att samarbeta med olika parter till exempel näringslivet eller universiteten. Samarbete i olika former med andra institutioner, verksamheter och näringslivet stärker Uppsalas konstliv och den offentliga konstens närvaro och betydelse i olika sammanhang. De tillfälliga konstprojekten kan även resultera i verk som tillförs konstsamlingen.

Förvaltning och underhållsansvar

Kulturnämndens samling av offentlig konst består av ca 8000 konstverk. Dessa är placerade på allmän mark och på kommunens institutioner. En budget för reparationer och underhåll finns i kulturförvaltningens budget. Kommunen planerar för återkommande kostnader och arbetsinsatser. För nya konstverk upprättas en skötselplan. För konstverken finns en reparations- och underhållsplan för flera år och en tillsyn görs varje år av enskilda verk. Till detta kommer också akuta insatser på grund av skadegörelse. Det är möjligt för medborgare att felanmäla konstverk på kommunens hemsida, app eller via telefon.

Att kommunicera och aktivera konsten i Ulleråker

En kommunikationsplan för den offentliga konsten i Ulleråker är i utförande och ska koppla mot Ulleråkerprojektets övergripande kommunikationsplan. Utöver de ovan beskrivna uppdragen kan tillfälliga konstinsatser, metodutveckling och pedagogiska insatser formuleras inom ramarna för konstprogrammet med syftet att aktivera konsten i stadsdelen. Det kan handla om föreläsningar, seminarier, film, performance, konstvisningar och aktiviteter som inspirerar till eget skapande. Den konstsatsning som görs i Ulleråker kan med fördel kommuniceras och lyftas fram på olika sätt t.ex. i en katalog, TV, press, hemsida och i de sammanhang kommunen lyfts fram. Vid färdigställande av varje enskilt konstnärligt gestaltningsuppdrag kan en invigning arrangeras med aktiviteter, tal och mingel. Den offentliga konsten i stadsutvecklingsprojektet har kommunicerats via Ulleråkerprojektets

nyhetsbrev vilket blir en fortsättning. Den kommer också att kommuniceras via webb, sociala medier och nyhetsbrev.

Utförd kommunikation:

I och med att Uppsala kommun har inlett arbetet med konstprogrammet för Ulleråker uppmärksammades och gavs stöd till utställningen "Stoff - konst på Medicinhistoriska" som pågick mellan 1 april - 3 september 2017 på Medicinhistoriska museet i Ulleråker.

Utställningen Stoff arrangerades av konstnärerna Natasha Dahnberg och Moa Lönn och var en grupputställning med konstnärer verksamma i Uppsala. Utställningen reflekterade över människokroppens existentiella betydelse och vår

medicinhistoria. Konstverken var integrerade i museets miljö och visades i alla museets avdelningar, från kirurgi- och pediatrik- till psykiatrihistoria. Utställningen visade videoverk och konstinstallationer. Konstobjekt integrerades i museets montrar bland historiska medicinska instrument. Utställningen synliggör konstnärliga tolkningar av och processer kring vår gemensamma medicinhistoria som också är en betydande del av Ulleråkers historia.

TIDPLAN

Konstprojekten följer stadsutvecklingsprojektets framväxt och hur byggplanerna utvecklas och framskrider. Genomgående gäller att för bästa resultat bör konsten komma in i ett tidigt skede i byggprocessen dvs. i god tid för projektering. Utbyggnaden av Ulleråker pågår under en period på mellan 10-15 år. Konstprogrammet är därför ett levande dokument och kommer att revideras och kompletteras efter hand.

Stockholm 2017-09-01. Reviderad 2017-10-08, 2017-10-22

Ann Magnusson, Konstkonsult & projektledare

AM Public, www.ampublic.se

Konstprogrammet reviderad 2017-11-22 och 2017-11-27 av kulturförvaltningen

Bilaga 1 – Historik gamla hospitalet - Intervju med Urban Josefsson, Museichef på Medicinhistoriska museet Uppsala

Intervju Medicinhistoriska museet Uppsala

Verksamheten på Ulleråker startade 1811. Det hade funnits ett hospital i centrala Uppsala som kan följas tillbaka till 1300-talet. Ett helgeandshus där kyrkan hade kombinerat psykiatri, vårdboende och sjukhus. Gemensamt för de patienter som hamnade där var att de inte hade anhöriga som ville eller hade möjlighet att ta hand om dem i hemmen. Något som annars var standard in på 1800-talet. På sätt och vis kan man säga att det som skulle bli Ulleråkers sjukhus startade redan med Helgeandshuset 1302.

Vid 1800-talets början fanns ett Kronobränneri i Ulleråker, redan 1806 fattades dock beslutet om att detta skulle utrymmas och göras om till ett psykiatriskt sjukhus. Lokalerna som fanns inne i Uppsala var otillräckliga, i dåligt skick och man förde dessutom för mycket oväsen i förhållande till grannarna. Från allra första början hade man anlagt ett hospital för psykiskt sjuka och ett lasarett. Förlagt till två olika byggnader som hade hört till Kronobränneriet. 1850 inträffade en svår brand, 24 patienter blev innebrända, de var inlåsta i celler och var chanslösa när elden spred sig. Efter att sjukhuset återställdes flyttade länslasarettet tillbaka in till centrala Uppsala. Psykiatrin blev kvar i Ulleråker.

Allteftersom växte området till. 1879–1885 färdigställdes en ny huvudbyggnad – Vingmuttern. Då hade psykiatrin börjat etablera sig som specialitet och 1859 fick man en psykiatrisk universitetsklínik på Ulleråker – Sveriges första. 1863 blev Gustaf Kjellberg, som hade dragit igång verksamheten på Ulleråker den första svenska professorn i psykiatri. I och med den att psykiatrin börjar etableras som specialitet så börjar man tänka i andra banor vad gäller psykisk ohälsa. Man börjar tänka att om patienterna får vistas i natursköna och lugna omgivningar så kommer de också att må bättre. Det är bra att inte vara mitt inne i en stad och att det finns områden utomhus där patienterna kan vistas utan att störa någon annan. När verksamheten flyttade till Ulleråker 1811 hade dessa tankar inte etablerats än. Det var mer en tillfällighet att hospitalet förlades just dit men när synsättet förändrades passade det perfekt. På Ulleråker fanns möjlighet att börja med åkerbruk av olika slag, många möjligheter till utomhusarbete. Flertalet av patienter kom från bondefamiljer och kunde fortsätta med liknande sysslor som de haft där de kom ifrån. Även om man kan tala om en begynnande specialisering och professionalisering under denna tid så hade man inte mycket att ta till när det rörde sig om patienter med svåra problem. Många av dessa blev kvar på Ulleråker livet ut.

År 1900 invigdes ytterligare byggnader. Tidigare hade det hetat Uppsala Centralhospital men 1900 bytte det namn till Uppsala Hospital och Asyl. Hospitalet som var den äldre delen

härbärgerades de patienter som bedömdes som botbara. Asylen som utgjorde den nya delen var till för kronikerna. De som var kvar väldigt länge, i många fall hela livet. Asyl står ursprungligen för fristad, tanken var att ordna en fristad där de sjuka kunde få vistas resten av livet och där man skulle ordna det så drägligt man kunde för dem. Ur det perspektiv man har idag, när man ser tillbaka på många av de behandlingsmetoder som förekommit så är det en hel del som kan uppfattas som ren sadism. Den grundläggande idén har dock alltid varit att man vill hjälpa människor som har det svårt men man gjorde det utifrån de kunskaper och förutsättningar som fanns under den tiden. Idag är det tydligt att man många gånger kom väldigt snett men man arbetade i en övergripande tro om att man hjälpte. Läser man de officiella dokument om regelverk som ska gälla så återkommer ofta, redan från andra hälften av 1800-talet, att grymhet eller våld absolut inte får förekomma gentemot patienter. Personalen skulle visserligen vara fast i sitt uppträdande mot patienterna men man ska också vara vänlig. Sedan var det givetvis en sak vad som stod i instruktionerna och hur vårdare hanterade det. Ser man till vad olika överläkare skrivit i samband med tillträde ondgör de sig nästan alltid över de missförhållande som rått men konstaterar att nuförtiden är man mer humanistisk och behandlar patienterna med betydligt större respekt. Sedan kommer en ny överläkare 15 år senare och gör exakt samma bedömning eftersom det skedde en konstant förskjutning sett till vad som ansågs humanistiskt och människovärdigt. Många i personalen bodde på området och in på 1950-talet var allting inhägnat. Det var ett eget litet samhälle, man var inte helt självförsörjande, men mycket av de som behövdes var det patienterna som ordnade med eget jordbruk, fruktträdgårdar, viss djurhållning. Man hade verkstäder av olika slag och där arbetade patienterna. Ofta var det i arbetslagen en arbetsledare som var yrkesverksam och ledde patienterna och sedan någon skötare som såg till att allting gick rätt till. Ett samhälle i samhället.

Begravningsplatsen

Begravningsplatsen bör kallas just begravningsplats och inte kyrkogård eftersom det inte finns någon kyrka. Den togs i bruk 1909 och var avsedd både för personal och patienter då man levde nära inpå varandra. Personalgravarna är på insidan av murarna kring patientgravarna. Man vet inte om det var medvetet eller inte men effekten är att personalen symboliskt fortsatt att vaka över patienterna även efter döden. Kvar på begravningsplatsen finns enbart ett tiotal stenar men det är ungefär 1300 patienter begravda. Man satte ut träkors för patienter som med tiden förmultnade. De patientgravar som har små stenar är ofta beställda av anhöriga som bekostat direkt eller i efterhand. Platsen gör ett egendomligt intryck för den som kommer dit utan att känna till att det är en begravningsplats. Det ger känslan av att vara en begravningsplats men där finns nästan inga gravar.

Skam

Det har historiskt varit otroligt mycket skam kring psykisk sjukdom. En del av patienterna hade ingen kontakt med omvärlden då familjen inte ville låtsas om att de hade en anhörig på ett ställe som Ulleråker. Även om det har förbättrats i dagsläget finns stigmat fortfarande

kvar. Det finns skam kring psykisk ohälsa på ett sätt det inte alls finns när det handlar om kroppsliga åkommor.

Konst på Ulleråker

Augusta Strömberg var intagen 1900–1934. Efter det flyttades hon till Beckomberga och var där ytterligare 20 år, totalt intagen 54 år. Hon hade i sin ungdom försökt etablera sig både som konstnär och fotograf utan vidare framgång. Hon åkte till USA för att pröva lyckan och det var då sjukdomen slog till. Hon blev intagen och skickades tillbaka till Sverige. När hon kom till Sverige bedömdes hon först tillräckligt kry för att inte behöva tas in och bodde ett halvår hos sina föräldrar. Efter ett tag kände de att de inte klarade av att ta hand om henne längre. Då kontaktade de Ulleråker, hon togs in och blev kvar på institution resten av livet. Hon var övertygad om att hon var en profet, att hon hade kallelse från gud och hon såg en parallellitet i sitt eget och Jesus liv. Enligt många bibeltolkare var Jesus 33 år när han fördes till korset och hon var själv 33 år när hon blev intagen på Ulleråker. Det måste varit frustrerande för henne att inte kunna föra ut de budskap hon hade till människorna och konsten blev ett sätt där hon kunde ge uttryck för sina tankar. På den tiden arbetade man inte systematiskt med konst som terapi men patienter som ville ägna sig åt sådana saker fick göra det. Man märkte att de mädde bättre. Augustas målningar kan delas in i tre kategorier: rena självporträtt, porträtt av personal och religiösa målningar – alltid med henne själv i centrum. Hon sålde porträtt för två kronor styck. Även om det inte var mycket gick det ändå att få en del för två kronor på den tiden. Hon var en speciell individ. En av de man kan känna att man kommer lite närmare. Generellt med de patienter som varit på Ulleråker finns det lite grundläggande uppgifter i journaler och dylikt men man kommer aldrig nära. I övrigt finns det inte så mycket dokumenterat kring de intagnas skapande. De som ville skapa fick möjlighet till det men det fanns inget program, oftast var det de som sysslat med konstnärlig verksamhet innan de blev intagna som skapade.

När verksamheten började på Ulleråker 1811 var standard att patienterna vistades inne på sina rum. Sedan konstaterade man att det kanske vore bra om patienterna fick umgås med varandra, de fick börja röra sig mera fritt och dessutom få någonting att göra. Det kommer igång med olika typer av konsthantverk som sysselsättningsterapi under andra hälften av 1800-talet. Då var tanken att dessa sysslor kräver koncentration. Ska man ägna sig åt att brodera måste man fokusera, då tänker man inte på sitt sjukdomstillstånd under tiden vilket leder till att man mår bättre. Först på 1960–1970-talet börjar man arbeta mer systematiskt med bildterapi.

Humoralpatologin

Den mest långlivade teorin när det gäller vad hälsa och sjukdom beror på är humoralpatologin. Det vill säga hur de olika kroppsvätskorna förhåller sig till varandra: blod, slem, gul galla, svart galla. Detta är också hopkopplat med den antika elementläran. Olika kvaliteter som kopplas till torrhet, fuktighet, värme och kyla. Humoralpatologin har ett tydligt inflytande över medicinen ända in på början av 1800-talet. Många av de föreställningar som

hör ihop med denna teori lever kvar även efter att den gått i graven som vetenskaplig teori. Teorin tar form redan under 400-talet och den medicinska praktiken styrs av den ända in på 1800-talet. Man föreställde sig att dåligt mående berodde på ett överskott av någon av kroppsvätskorna och att överflödigt vätska skulle tappas ur kroppen. Standardbehandling i många fall var åderlåtning.

Uttalande om nya Ulleråker

Det är bra om områdets historia kan speglas i konsten. I bästa fall kan konsten få människor att reflektera över den omgivningen man har. Men då krävs det att man sätter sig in i det lite. Det skulle vara intressant och värdefullt om konstnärerna kan försöka spegla patienterna och den historia de har haft. Som det ser ut i dagsläget har gatunamnen uppkallats efter tidigare personal på området. Gatunamnen som kommer till är Frödingrelaterade, som förvisso var patient, men det vore intressant om man kunde se till det i ännu större skala. Det finns flera aspekter av historien. Ser man till psykiatrins historia så finns det många som har starka uppfattningar både i positiv och negativ bemärkelse. Det gäller att se till båda perspektiven. Visst fanns det de som inte vill något hellre än att komma härifrån men det fanns även de som verkligen fann sig till rätta och inte ville härifrån. En del blev verkligen institutionaliserade och hospitaliserade. Men i bästa fall fanns det en gemenskap mellan patienter och personal då man levde så tätt inpå varandra. Även om det fanns en tydlig rangordning, vem som bestämde över vem, så kunde det ändå vara ganska vänskapliga förhållanden. Man ska inte idealisera och säga att allt var frid och fröjd men det fanns den sidan också.

Patients insändare

En patient författade med viss regelbundenhet insändare. Vissa stoppades in i journaler om de inte ansågs passande att skicka vidare. I ett från 30-talet ondgör patienten över föreningarna med bilavgaser. Att han hade sett att någon föreslagit att man istället skulle ha bilar som drevs av elektriska batterier. Det tyckte han var en väldigt god idé. Han var före sin tid.

Långbad

Långbad kom stort mot slutet av 1800-talet. Man skulle ha kroppstempererat vatten som skulle vara rogivande. Standardtiden när man började var 12 timmar. Det gav effekt för patienterna blev utmattade men inte någon bestående effekt. Det behövde upprepas efter kanske en vecka. Denna metod användes under en ganska lång period även om tiden man badade blev kortare.

Behandlingsmetoder

Vad gäller behandlingsmetoder är det är väldigt mycket som förekommit där man kan känna att det funnits en desperation där man känt att man behövt någonting som hjälper. Är det patienter som varit i psykotiska tillstånd går det inte att inte göra någonting, frågan var vad. En behandling som långbad gav resultat även om det inte var bestående. Innan det kom lugnande medel var det vanlig med bl a tvångströjor och spänntäcken. Det har ju förekommit en hel del våld och några fall där det varit patienter som haft ihjäl några i personalen. Även

patienter som haft ihjäl varandra. Det finns många etiska problem i sånt här. Det är fin en gräns mellan att respektera den personliga integriteten och att hindra patienter från att skada sig själva och andra. Psykofarmaka har förändrat detta till viss del.

Provkurer

Fram till 1858 förekom provkurer innan patienter intogs. Då skulle de genomgå en kur som på ungefär en månad och visade de inte upp några tecken på förbättringar så utfärdades det ett så kallat obotlighetsintyg. Fick man ett sådant var chanserna att komma ut igen väldigt små.